STRIP SCHRIFT

Prijs ƒ5,95/Bfr.110

JOSE MUÑOZ
FRANÇOIS BOURGEON
LAVA-TV
JEROEN STEEHOUWER

239 – JAARGANG 24 NUMMER 2 – 'S WERELDS OUDSTE STRIPINFORMATIEBLAD – VERSCHIJNT 10x PER JAAR

BETAPRESS ZORGT ER VOOR DAT UW STRIPS IN DE WINKELS LIGGEN!!

Betapress BV, Gilze

STRIP SCHRIFT

Jaargang 24 november 1990 nummer 2 (239)

Verschijnt 10 maal per jaar
Stripschrift wordt samengesteld door een onafhankelijke redactie in opdracht van Het Stripschap. De verantwoordelijkheid voor de artikelen berust bij de auteurs

Redactie
Eric de Graaf, Arco van Os, Hans Pols, Noël Ummels

Medewerkenden
Pam de Beer, Ben Bits, Ruud Booms, François Bourgeon, Luc Duthil, Astrid M. Kraft, Mark Maes, Willem Naber, Michel Nadorp, Ron Pirson, Rik Sanders, Mat Schifferstein, Koos Schulte, Jeroen Steehouwer, Hans Stoovelaar, Rich Thomassen, Rob Vermeulen, Diane Vossenberg, Rudy Vrooman, Rein van Willigen.

Redactie-adres
Stripschrift
Postbus 9808
1006 AM Amsterdam
Telefoon: 030 - 319968

Abonnementen
Voor abonnementen kunt u terecht bij
Uitgever Het Stripschap
Postbus 11335
1001 GH Amsterdam
Telefoon 03404 - 11117
Telefax 03404 - 32674
Abonnementsprijs f 55,- / Bfr. 1030
Leden van Het Stripschap f 2,50 / Bfr. 45 korting
Nederland: Postbank 209948 of ABN-bank 54.89.74.330
ten gunste van Het Stripschap, Amsterdam
België: ABN-bank 721-520.62.74-81
ten gunste van Het Stripschap, Amsterdam
Opzeggingen alléén schriftelijk en uiterlijk twee maanden voor het aflopen van een abonnementsjaar

Reprorecht
Het overnemen, evenals het vermenigvuldigen van artikelen en illustraties is slechts geoorloofd na schriftelijke toestemming van de redactie

Advertenties
Voor de opgave van advertenties en het opvragen van de tarieven contact opnemen met de redactie van Stripschrift

Druk
Drukpartners, Amsterdam

Distributie
Richard, Amsterdam

Omslag
Germaine de Coeur-Brisé

Redactioneel

Bijna iedereen is er geweest.
In dat gezellige Breda, in dat Côte d'Azur van Van der Valk, in dat Turfschip. De van oudsher bekende tentoonstellingszalen bij de ruilbeurs waren vervangen door een restaurant en er waren wat kamers gesloopt boven de counter van de beurszaal, maar verder was alles nog heel herkenbaar. Zelfs de temperatuur was dezelfde als die van vier jaar geleden.
Van de standhouders vernamen wij, dat er minder werd verkocht dan in Den Haag, dat er meer kijkers waren en minder kopers, maar over het algemeen werd er positief gesproken over de terugkeer van De Dagen naar Breda.
Het Algemeen Dagblad krijste het op vrijdag al, in kapitale letters, op de voorkant van de Uitgaanskrant: STRIPDAGEN WEER THUIS. Wij hadden het niet beter kunnen formuleren.
Ingevulde enquête-formulieren vullen al weken onze postbus en wij verwachten in januari/februari de resultaten te publiceren. Als u nog niet hebt ingestuurd, kunt u het goedmaken door dit alsnog te doen vóór 1 december (Aardig hè?).
Wat dit nummer betreft, vragen wij uw speciale aandacht voor het eerste van een drietal chaotische interviews die wij maakten met enkele makers van LAVA-TV, een kolderieke serie programma's van de BRT die bij ons door de VPRO op televisie zal worden uitgezonden.
In het volgende nummer van uw lijfblad worden er grenzen verlegd en muren doorbroken. U bent gewaarschuwd. Tot dan.

Inhoud

4 **MADAME GERMAINE DE COEUR-BRISÉ** Ron Pirson en Noël Ummels
7 **BITS & PIECES** Ben Bits
8 **TOM & JERRY** Rein van Willigen
10 **JEROEN STEEHOUWER** Noël Ummels
14 **ALACK SINNER** Hans Pols
18 **HERINNERINGEN VAN EEN DUIZENDPOOT** Koos Schulte
20 **HOE LANG HEEFT HET STRIPALBUM NOG?** Rich Thomassen
22 **GESCHIEDENIS & STRIPS** Rik Sanders
24 **FRANÇOIS BOURGEON** Luc Duthil
28 **STRIP** François Bourgeon
29 **BOEKEN**
32 **ACTUALITEITEN**
34 **STARS & STRIPS** Michel Nadorp

Ma
Germa

Vanaf deze maand gaat de VPRO de zesdelige serie *Lava* **op het scherm brengen, die de BRT al geruime tijd geleden uitzond. Bij deze Vlaamse omroep is men intussen druk in de weer met de opnamen van een vervolg, want Lava mocht rekenen op veel bijval. Najaar 1991 zullen de nieuwe afleveringen in België te zien zijn. De VPRO wil eerst eens kijken of deze komische serie met in de hoofdrollen** Kamagurka, Herr Seele, Kapitein Wally **en** Madame Germaine de Coeur-Brisé **ook in Nederland aanslaat. In het november-, december- en januarinummer van Stripschrift worden de drie laatstgenoemden geïnterviewd. De eerste in deze trilogie is** David Davidse, **de man achter de vrouw die whisky drinkt uit sherryglazen.**

Op vrijdag 22 juni jongstleden, de eerste rustdag van het WK in Italië, togen wij naar Antwerpen voor een gesprek met **David Davidse**. Nabij het Paleis voor Schone Kunsten ligt het pand van de Stichting Allitteratie, alwaar wij een hoogst culturele conversatie met David(se) mochten voeren, getuige de vele onderwerpen die de revue passeerden zoals *Einstein on the Beach*, adrenalinekicks, de **Zangeres Zonder Naam**, de Canadese Muur, Davidoffs, **Arthur Hoogveld**, etc., waarvan de lezer echter verstoken zal blijven. Hij of zij zal zich tevreden moeten stellen met een greep uit de gevarieerde gesprekksstof.

David(se) heeft een opleiding gehad voor opera-zanger, daarnaast heeft hij veel in het theater gewerkt (in Nederland nog een tijdje in het immigrantentheater *De Nieuwe Amsterdam*) en heeft hij op de kleinkunstacademie teksten geschreven (onder andere voor de BRT). Naast zijn act van *Madame de Coeur-Brisé* heeft hij dezer dagen een klassiek programma met **Ravel**, **Debussy** en **Poulenc**. Tijdens de televisie-uitzendingen wordt Madame Brisé bijgestaan door haar *Staf*, wiens naam in het echt **Bart Bracke** luidt, één van Vlaanderens betere muzikanten en componisten, als we David(se) althans moeten geloven, met wie hij ook in zijn klassieke programma's veel samenwerkt. Wie de naam David Davidse hoort, denkt meteen aan **Nonkel Bob**, maar aangezien er over de relatie tussen de twee al genoeg gezegd en geschreven is, gebeurt dat hier niet.

Madame

Madame Brisé is enkele jaren geleden in het aardrijk verschenen. David(se): 'Ik was met een vriend samen op vakantie in Zuid-Frankrijk en wij reden daar in een geit (Vlaams voor eend) en op een bepaald moment werden we benaderd door een vrachtwagen die ons bijna van de baan afreed en plotseling replikeerde ik (à la voix de Madame Brisé): 'Non, vuile camion, rijd rechtdeur!' En dat is zo dan verder gegroeid en af en toe schakelde ik over op dat stemgeluid en dan antwoordde die vriend, die bij me was: 'O jawel, Madame Brisé' – 'Germaine Brisé!' De naam is even spontaan ontstaan als het personage zelf.'

Ten behoeve van een reeks theatervoorstellingen wordt er aan het personage nu echter zorgvuldig geschaafd. David(se) gebruikt aspecten uit het leven van anderen om Brisé een heus verleden te geven. Het op deze wijze creëren van een nieuw leven vindt hij bijzonder fascinerend. Momenteel heet de Madame voluit *Germaine de Coeur-Brisé*. De Coeur is de naam van haar laatste echtgenoot, *Augustin de Coeur*, met wie zij trouwde toen hij reeds 84 was. In totaal is Madame driemaal getrouwd geweest. Haar eerste huwelijk was met een gynaecoloog – *Gérard Van Was* – van wie zij 2 kinderen heeft mogen krijgen, *Walter* en *Wanda* (hun namen moesten enigszins allitererend zijn, omdat de namen van hun ouders Gérard en Germaine dat ook waren). Nadat zij van haar gynaecoloog gescheiden was, stapte Madame Brisé in het huwelijksbootje met de groothandelaar in vleeswaren *John de Vrees*; hem heeft zij nog het nakomertje *Danny* ge-

dame ze de Coeur-Brisé

RON PIRSON en **NOËL UMMELS**

schonken. Het leven van Madame Brisé ging niet altijd over rozen; aan het huwelijk met de groothandelaar in vleeswaren kwam een eind toen hij stierf en ook haar derde huwelijk is geen lang leven beschoren geweest. Zij is nu voor de tweede maal weduwe. Omdat zij door haar soms gruwelijke ervaringen gelouterd is en uit de ellende alleen maar sterker is teruggekomen, omschrijft David(se) De Coeur-Brisé als een 'survivor' en een 'upperdog'. 'Zij is door diepe dalen gegaan. Schandalen, scheidingen, te veel naar de drank gekeken, processen, erfeniskwesties en bovendien heeft ze een afschuwelijke schoondochter.'

Desondanks laat Madame Brisé zich niet uit het veld slaan. Zij gaat nu zelfs op tournee. Waarom? Wel, omdat zij zoveel brieven kreeg van kijkers die schreven: 'Oh Madame Brisé, gij kunt al onze problemen zo goed oplossen. Hoe weet u dat toch, hebt u dat zelf allemaal meegemaakt? Vertelt u eens iets meer over uzelf.' De Madame heeft dus inderdaad alles meegemaakt, zodat zij de moeilijkheden van anderen feilloos weet te doorgronden. Vandaar dat voor de mensen die meer willen weten over Madame Brisé, en haar problemen willen voorleggen, zij volgend jaar op tournee gaat. TV acht zij niet zo'n geschikt medium om de nood van de medemens te lenigen 'omdat niet alles wat zij te vertellen heeft voor alle oren bestemd is.'

David(se) bezoekt vele patisserieën in Antwerpen; daar zitten de veelal zelfgenoegzame Antwerpse dames, die als inspiratiebron dienen voor de wederwaardigheden van Madame Brisé. Hij luistert hun gesprekken af. Daarnaast verdiept hij zich in de geschiedenis van zijn vaderland om Madame Brisés verleden goed te kunnen plaatsen in de betreffende historische situaties. Zo moet zij gedweept hebben met de idolen van weleer en weten wie er bij wijze van spreken op een gegeven moment minister was.

Germaine

Vanwege onder anderen Madame Brisé heeft David Davidse met enkele anderen de Stichting Allitteratie in het leven geroepen, om niet afhankelijk te hoeven zijn van 'theaterbureaux, agents, managers en andere duistere figuren met hoge percentages.' Zoals gezegd gaat Madame Brisé het land door en verder overweegt zij haar memoires te publiceren. Alsof dat nog niet genoeg is, lonkt bovendien het beeldverhaal. **Marc Legendre** (Ikke) overweegt van de avonturen van de Madame – of moeten wij hier spreken van avontuurtjes? – strips te gaan maken. Haar vele zakelijke beslommeringen worden door de stichting behartigd, toch is zij niet de enige voor wie Stichting Allitteratie werk verricht. Voor de toekomst zijn er plannen voor een *Bianca Castafiore*-recital met operafragmenten en een orkest erbij, want deze Milanese nachtegaal, die gelijk een olifant in een porceleinkast de *Kuifje*-albums teistert, wordt eveneens door David(se) in een act tot leven gewekt. Ook zijn activiteiten op kleinkunst- en theatergebied zijn te plaatsen in het stramien van de Stichting Allitteratie.

De

Een week voor dit gesprek met David(se) schreef **Kamagurka** in het Hollands Dagboek (NRC Handelsblad, 16 juni) over de opnames van de nieuwe *Lava*-serie (hij gaf onder meer een gedetailleerd verslag van één van de avonturen van twee cowboys – *De Billies* – waarbij twee paarden uit een boom vallen). In deze tweede serie zal Madame Brisé wederom schitteren, terwijl zij problemen van kijkers bespreekbaar maakt. De samenwerking met **Kamagurka** – en dus het verschijnen van Madame Brisé in Lava – is tot stand gekomen, doordat David(se) al jarenlang samenwerkt met **Mark Maes** (een producer bij de BRT, met wie hij ook in *Rigoletto*, een programma met komische televisie-fragmenten, werkte) omdat zij een nogal gelijklopende zin voor humor hebben. Tot een jaar geleden zond de BRT de serie *Johnnywood* uit. In één van de afleveringen speelde David(se) de befaamde zangeres *Bianca* – 'Ik lach bij 't zien van mijn schoonheid in dees spiegel' – *Castafiore*, de goede vriendin van *Kuifje* en *Kapitein Haddock* ('Een charmante vrijgezel'). **Hergés** creatie is gebaseerd op een Gentse opera-zangeres, die als eerste Belgische in de Metropolitan in New York optrad. Zij was getrouwd met een heer van adel en droeg op het podium de familiejuwelen. Haar relatie met de adel maakte toentertijd in Amerika veel indruk, zo leren wij van David(se). **Kamagurka** trad eveneens op in *Johnnywood* en van het één kwam het ander.

Coeur

De Madame Brisé-gedeelten uit de serie Lava worden voor het grootste deel door David(se) zelf geschreven, andere bijdragen komen onder anderen van Kama-

In zijn rol van *Bianca Castafiore* is David Davidse niet van Hergés creatie te onderscheiden

David Davidse verleent de hulpbehoevenden in zijn rol van *Madame Brisé* een boezem om op uit te huilen

gurka. 'Ook komen er brieven binnen van toeschouwers. Deze brieven zijn helaas niet allemaal even bruikbaar. Er zijn brieven met prachtige problemen, maar met slechte formuleringen, maar ook zijn er brieven die uitstekend geschreven zijn, waarvan de problemen echter geheel oninteressant zijn,' aldus David(se). De raad, die Germaine de mensen geeft, is natuurlijk voor de grap. 'Maar hoewel haar geweten iets flexibeler is dan van de gemiddelde vrouw van haar leeftijd, blijft alles toch moreel verantwoord.'

Een andere van televisie bekende travestie-act is natuurlijk *Dame Edna*. David(se) bewondert haar zeer en Madame Brisé verklaarde onlangs in een Vlaamse courant: 'Dame Edna is als een grootmoeder voor mij.' Zoals Dame Edna overal ter wereld vele fans heeft, zo is in Vlaanderen Germaine de Coeur-Brisé met haar optredens in de serie *Lava* een overweldigend succes gebleken; dit ondanks het feit dat Germaine gedurende de zes afleveringen in totaal slechts 18 minuten te bewonderen was. 'Haar televisie-optredens worden met opzet kort gehouden om de honger naar haar theatervoorstellingen aan te wakkeren,' vertelt David(se). En dat werkt: De Coeur-Brisés populariteit is zo enorm, dat zij voor velerlei optredens en manifestaties gevraagd wordt. Zo komt zij de dag na dit interview in Antwerpen in actie in het kader van 'Houd uw stad rein'. Zij gaat haar deur afstoffen, terwijl haar personeel (chauffeur, butler, kok en wijnproever) de stoep zal schrobben. Gezien dit personeel schijnt Madame Brisé nogal gefortuneerd te zijn? 'Biensûr!' Zij is afkomstig uit een familie van banketbakkers, en is dus van huis uit niet geheel onbemiddeld, doch het overgrote deel van haar weelde heeft zij te danken aan haar laatste twee huwelijken. Madame Brisé is een dame op leeftijd. Hoeveel lentes zij precies telt, is één van haar best bewaarde geheimen, maar het leidt geen twijfel, dat zij al vele politieke, economische en wetenschappelijke ontwikkelingen op de voet heeft kunnen volgen. Heeft zij geen traumatische ervaringen opgedaan, in de laatste wereldoorlog bijvoorbeeld? 'Nee, nee, nee, zij was toen nog jong, en die Duitse soldaten, die waren niet lelijk, hè. En die Canadezen, mmmmm....' luidt het antwoord, terwijl David(se) schijnbaar moeiteloos van zichzelf op zijn wat schalkse personage overschakelt. Niettemin spreekt hij van een 'proces van veranderen' als hij zijn Brisé-act moet opvoeren. 'Dan moet ik me scheren, ontharen, mijn nagels lakken, kleren uitkiezen en zo groei ik er langzaam in. Het is eigenlijk heel schizofreen, want je bent het en je bent het niet. Er direct uitstappen is niet makkelijk.' Overigens verkiest David(se) in zijn hoedanigheid van *Madame de Coeur-Brisé* het damestoilet te bezoeken, ofschoon hij toegeeft het een kick gevonden te hebben toen hij eens als *Bianca Castafiore* naar de heren-wc ging, zijn rok optilde en tot verbazing van de omstanders zijn behoefte deed. David(se) vindt het een goede zaak, dat hij met zijn act de taboe rond travestie wat helpt te doorbreken door mensen licht te shockeren. Hij: 'Zelfs de madames op wie ik Germaine de Coeur-Brisé inspireerde, kunnen nog om mij lachen.'

Brisé

Het succes van de serie *Lava* ligt volgens David(se) vooral in het feit dat in België de commerciële zender VTM in de lucht is. Deze zender brengt niets dan goedkoop, veilig amusement op de buis. Het is waarschijnlijk, dat Lava enkel dankzij VTM kon worden gemaakt. De BRT had een succesprogramma nodig, dat niet in de educatief-informatieve sfeer lag, vandaar dat Lava als geroepen kwam. En dit terwijl **Kamagurka** enkele jaren geleden persona non grata was bij de BRT, onder andere door een geruchtmakend optreden met **Kurt van Eeghem** en **Urbanus** in een volledig uit de klauwen gelopen programma, dat onder leiding van **Carl Huybrechts** stond en het lied *Weg met Boudewijn* (met de bij sommigen in het verkeerde keelgat geschoten zinsneden: 'Weg met Boudewijn, leve Fabiola, vooruit Vrouwe Schoon, schop dat kalf van de troon'). Om getuige te zijn van het welbekende en bij vlagen wrede absurdisme van Kamagurka en consorten, is het raadzaam in de komende weken de zondag vrij te houden, want dan vindt bij de VPRO om zeven uur 's avonds de uitzending van de eerste reeks van *Lava* plaats. Bovendien is het stripboek *Lava TV* te koop met bijdragen van onder meer **Kamagurka**, **Herr Seele** en **Hec Leemans**, avonturen van *Kapitein Wally* en *Cowboy Henk* en een moederlijke toespraak van ons aller *Germaine de Coeur-Brisé*.

Bits & Pieces

AID

Live Aid. Bob Geldof. Hij collecteerde voor de noodgebieden in Afrika. Miljoenen. Perfect. Hulp voor waar het echt nodig is. Hou dat even vast.

Na zoiets krijg je de stadia met actieve volgelingen, de neo-denkers, de meehobbelaars en dan de meeëters. We zitten nu in het stadium van de meehobbelaars. Cartoon Aid dus.

Enige historie. In Engeland meldt Graham Cooke zich bij Bob. Dat wordt Cartoon Aid. Hij beoogt een wereldwijde kartoentoestand. Op zeker moment belandt hij in het vaderlandse cartooncircuit. Er gebeurt niets. Twee jaar later. Ineens is er Cartoon Aid Nederland. Een club stripenthousiasten die het waarmaakt. Een comicbook dat geld oplevert voor Afrika. Het Rode Kruis laat weten niets in dit initiatief te zien. En zwijgt verder. Van het alerte Internationale Rode Kruis in Genève komt er een voorwoord in het boek. En verschijnt een doorgewinterde veldwerkster uit Afrika om 150.000 gulden te ontvangen. Er wordt al gesproken over meer boeken en een T-shirt lijn.

Opeens worden werkers van het eerste uur Cartoon Aid uitgezet. Na het eerste succes zijn de bestuurlijke Woefdrams op het toneel verschenen. Het wordt dus stil rond Cartoon Aid.

Zie daar, de Stripdagen '90. Weer Cartoon Aid. Weer met geld. Zijn de Woefdrams toch actief geweest? Vanaf het balkon van het Turfschip volg ik verbijsterd een tafereel. Daar verschijnt het vollemaansgezicht van Ab Molenaar, penningmeester van Cartoon Aid. Ik verwacht een grote gift als resultaat van het WK-voetbalboek. Het boek verscheen wel ongelukkig, zo aan het eind van het WK, maar toch. Wellicht een beetje gefinancierd met middelen van het eerste boek, maar toch. Van dat boek was geen sou extra meer afgekomen, maar toch. Ik blijf geloven. Ab neemt het woord. Niets over het WK-boek. Hé, hij heeft bij een poster zijn logo mogen meedrukken. Een keurmerk dus. Zo dat ieder weet: live aid, dus voor Afrika. De poster verkoopt toevallig goed.

'Mag ik Yvonne van Gennip op het podium', roept Ab.

Van Gennip? Da's Rode Kruis Nederland, besef ik. Dat is het gevestigde liefdadigheidscircus. Dat wordt oppassen.

De cheque blijkt 60.000 gulden te zijn. Er gaat nog lekker wat naar Afrika, Bob's ideaal. Nu verschijnt een driedelig heer van het Rode Kruis op het toneel.

'Ik ben erkentelijk voor dit bedrag ter vervanging van onze rolstoelbus. Kunnen onze gehandicapten toch op vakantie', schalt het de zaal in.

Rolstoelbus? Zo'n stinkende diesel? Zo'n ding dat in mijn dorp zebra's en stoepen onveilig maakt? Zo onverantwoord rijdt dat hij z'n eigen klantenkring opbouwt? En geen eten in Afrika? Ik ben kwaad. Pure volksverlakkerij. Ik ga op zoek. Enkele feiten.

Cooke zit in Duitsland nu. Z'n tent in Londen is doorgelicht door een opsporingsdienst. Het kantoor in Utrecht is onlangs gesloten. De banden met het Rode Kruis zijn aangetrokken. Desgevraagd bleek de bus eenvoudig uit andere gelden te betalen. Het WK-cartoonboek is een fiasco. Het ene gat dicht het andere. En, er is nu een volledig bestuur geïnstalleerd. De meeëterfase nadert.

Wat moeten we met die bus terwijl het doel van Cartoon Aid niet is vervuld. Ik zin op een methode om die Woefdrams inzicht te geven. Met cartoons! Ik zal de scenario's voor de cartoons even voor u opschrijven.

'Een ingeteerd hoopje mens aan de rand van de Sahara zwaait met z'n etensbusje naar een voorbijrazende rolstoelbus met Nederlandse rolstoelers op vakantie. Op de bus staat: sponsored by Cartoon Aid, a division of Live Aid. Dieselwalm beneemt hem de laatste adem.' Voor de tweede cartoon denk ik aan een zielig kindje dat een leeg pak Molenaars kindermeel op z'n kop houdt. Vertwijfeld vraagt het zich af waarom penningmeesters zo gierig zijn.

Ik adviseer u, uw geld weer rechtstreeks aan Afrikaanse doelen te geven. Voor u het weet sponsort u anders een bobozeilweek op het Tjeukemeer.

Ben Bits

AGENDA

21 november t/m 6 januari 1991
Expositie Jijé, Belgisch Centrum voor het Beeldverhaal, Brussel.

23 t/m 25 november
BD Charleroi-Image '90, Charleroi, België.

30 november t/m 30 december
Tentoonstelling 'Natuur en Scoutisme', Belgisch Centrum voor het Beeldverhaal, Brussel.

1 december
Curiosa-, strip-, speelgoed- en verzamelaarsmarkt, Cultureel Centrum De Tamboer, Hoogeveen.

8 december
Curiosa-, strip-, speelgoed- en verzamelaarsmarkt, Hotel 't Zwaantje, Lichtenvoorde.

19 en 20 januari 1991
Stripbeurs, Stadsfeestzaal Kielpark, Antwerpen.

25 t/m 27 januari 1991
18th International Comics Festival, Angoulême, Frankrijk.

27 januari 1991
Ruilbeurs en Algemene Ledenvergadering van Het Stripschap, De Meervaart, Amsterdam.

6 april 1991
Stripbeurs, Wiro-gebouw, Eindhoven.

27 april 1991
Open dag Stichting Computeranimatie, Westerhavenstraat 11-13, Groningen.

Stripwinkel Blunder
Oudegracht 203
3511 NH Utrecht
Telefoon/Fax:
030–311461

Blunder Bestelhuis
Postbus 14144
3508 SE Utrecht

TOM and JERRY

50 JAAR VRIENDSCHAP

Zoals kat en hond elkaar niet kunnen verdragen, zo zijn muis en kat ook al sinds mensenheugenis elkaars natuurlijke vijand. In de 'shorts' van met name de jaren '40 en '50 staat deze vijandschap centraal. Het gelige vogeltje *Tweety* **blijft in de ogen van de kater** *Sylvester* **een lekkernij, die ten koste van alles gevangen moet worden. Hetzelfde geldt voor het oudere duo** *Tom & Jerry*.

Tom, de kat, doet er van alles aan de muis hoe dan ook te strikken. De muis, *Jerry* dus, is in de meeste gevallen slimmer. Laat zijn slimheid c.q. kracht (!) hem in de steek, dan wordt het filmdecor altijd wel gesierd door een overgeproportioneerde buldog, die luistert naar de naam *Spike* of *Brutus*. Dat Jerry de overwinnaar is, is zonneklaar. De grote kat Tom moet altijd het onderspit delven. Hoewel...als ze een gemeenschappelijke vijand hebben, trekken ze samen ten strijde. En daarin schuilt meteen het sterke van het duo: *Tom* en *Jerry* kunnen niet zonder elkaar.

Duo en duo

Aan de basis van het meest populaire tekenfilmduo staat een ander tekenfilmduo en wel de makers **Hanna** en **Barbera**. Als medewerkers van de tekenfilmafdeling van de roemruchte MGM-studio ontwierpen zij de fameuze kat en muis. Een beetje toeval was het wel. In het eerste filmpje – *Puss gets the boot* – dat in 1940 werd uitgebracht, had het tweetal nog geen naam. Producent **Fred Quimby** (zijn naam is te zien met die van **Hanna** en **Barbera** op alle goede *Tom & Jerry*'s) zag er aanvankelijk niets in. Dat wordt tenminste beweerd. Het eerste filmpje werd evenwel genomineerd voor een Oscar en dat is niet niks. Vandaar, dat het sein op groen sprong en de kat de hiernavolgende decennia kon jagen op de muis. En de geschiedenis leerde, dat de mensheid ging plat voor de twee.

Oscars

Vooral de beginperiode van *Tom & Jerry* wordt gekenmerkt door grote kwaliteit. Schitterende decors, goed getekende figuurtjes, een ijzersterk verhaal en perfecte muziek en dit alles tot op een fractie van een seconde nauwkeurig getimed. Een hedendaagse video-clip verschilt in wezen weinig van de beste *Tom & Jerry*'s uit de jaren '40 en soms '50. Het is dan ook niet verwonderlijk, dat het duo maar liefst zeven Oscars won. *Disney*, die vanaf de jaren '30 bijna ieder jaar een Oscar voor een van zijn 'shorts' in de wacht sleepte, had het nakijken. Doch schoonheid is vergankelijk. **Hanna** en **Barbera** verlieten de MGM-studio, terwijl **Quimby** enkele jaren daarvoor al met pensioen was gegaan. Tom & Jerry leken ten dode opgeschreven. Leken, want tekenfilmer **Chuck Jones** nam de serie over. Maar hoe goed en geslaagd de typische humor van Jones kon zijn, op Tom & Jerry werkte hij niet. Het tweetal dreigde zelfs sadistisch te worden. Bovendien werd het tekenwerk te modern en waren de handelingen zeer traag. De liefhebber moest met lede ogen de teloorgang van zijn lievelingen aanzien.

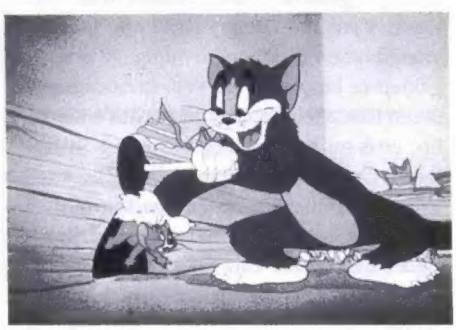

Ramp

Een echte aanslag op het netvlies was de serie die gemaakt werd in Oost-Europa. Ze is te herkennen aan *Jerry* in het MGM-logo (de muis die brulde, dus). Deze filmpjes kunnen totaal niet in de schaduw staan van het fraais dat **Hanna** en **Barbera** ooit maakten. De humor was – voor zover aanwezig – ver te zoeken. Als klap op de vuurpijl heeft men het zelfs gepresteerd compilaties te maken van *Tom & Jerry*-filmpjes. Goed en slecht materiaal werd willekeurig door elkaar gemonteerd, hetgeen het grote kwaliteitsverschil pas echt blootlegde.

Terug

In het verleden zijn vele pogingen ondernomen het tweetal te doen herleven. In t.v.-series of in een nieuwe vorm zoals **Hanna** en **Barbera** het deden. De rechten van de kat en muis lagen bij MGM. Hanna en Barbera, die een eigen studio

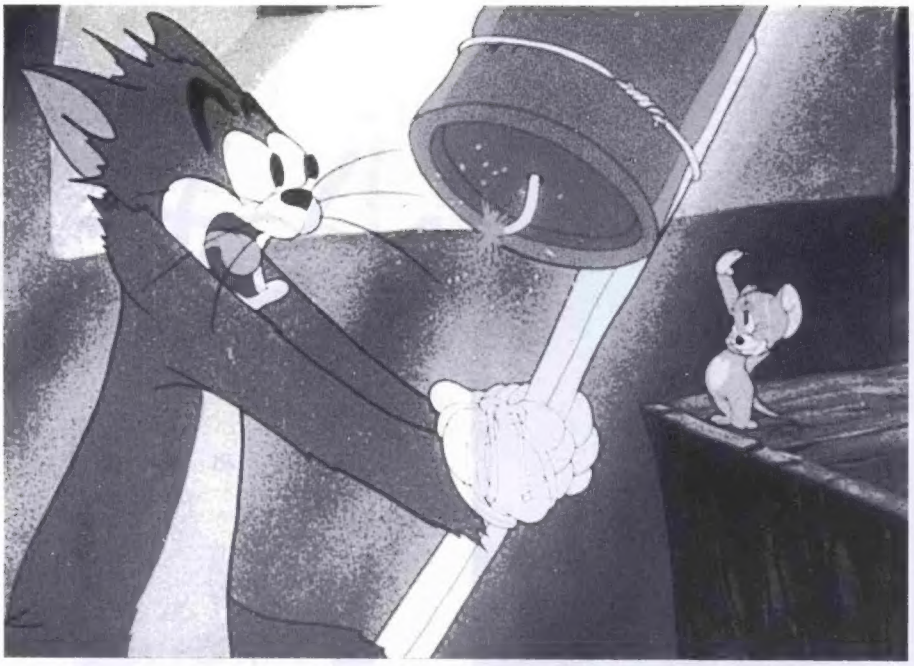

waren begonnen, schiepen een soortgelijk stel met dat verschil, dat er sprake was van een trio bestaand uit een kat en twee muizen, *Pixy* en *Dixy* genaamd. Niet slecht, zeker niet voor tv, maar geen *Tom & Jerry*. Een dergelijk niveau kan nauwelijks meer gehaald worden, want het is gewoon te kostbaar. Tekenfilm is en blijft grotendeels handwerk en dat kost geld.

Maar toch, maar toch. Hanna en Barbera hebben de handen ineen geslagen en Tom & Jerry oude stijl doen herleven. Hoe dat eruit ziet, is mij niet bekend, want in Nederland is daar, zover ik weet, niets van te zien geweest. Van de andere kant

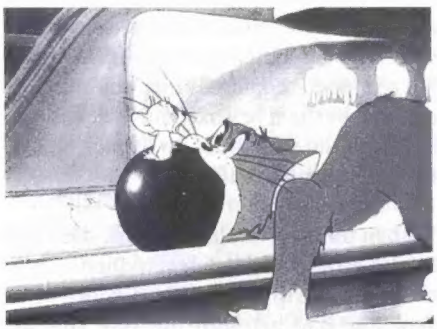

zijn Hanna en Barbera creatief genoeg om er iets moois van te maken. Laten we er het beste van hopen.

Video

Gelukkig is er een aantal video-banden in omloop waarop zeer veel fraais te zien is. Zojuist verscheen deel acht in de serie. En, eerlijk is eerlijk, de band is nog mooier dan de inlay doet vermoeden. Niet acht, maar twaalf filmpjes telt hij en allemaal uit de hoogtijdagen van *Tom & Jerry*.
Voor de liefhebber volgt hier het juiste rijtje titels:
Quiet please. Release 22 december 1945. In deze Oscarwinnaar zien en horen we *Tom* spreken èn zingen. *Brutus* heeft slechts één wens: hij wil slapen. Zo niet, dan zullen de gevolgen verschrikkelijk zijn. Tom doet er alles aan de rust te garanderen; *Jerry* daarentegen gaat er grof tegenaan om Brutus hoe dan ook te wekken.
Salt water tabby. 12 Juli 1947. Dit is één van de meer bekende Tom & Jerry-tekenfilms. Tom de kat ontmoet een schoonheid aan het strand en doet er alles aan om haar te versieren. Ondertussen vreet Jerry zich door de picknickmand heen. Even later staat hij oog in oog met een krab. De rust wordt – gelijk de idylle – wreed verstoord.
Old rockin' chair Tom. 18 September 1948. In veel Tom & Jerry-filmpjes zien we een negerin als huishoudster. Ze doet denken aan *Mammy* uit *Gone with the wind*. Met dat verschil, dat we nimmer haar hoofd zullen zien. Nu schrikt ze zich wezenloos, want ze ziet een muis: Jerry. Tom moet hem pakken, doch maakt er een puinhoop van. De huishoudster komt met een geheim wapen: *Lightning*, een soort superkater. Nu gaan Tom en Jerry gezamenlijk in de aanval.
Jerry & Jumbo. 21 Februari 1953. Met een knipoog naar **Disney**'s *Dumbo* raakt *Jumbo*, een olifantje, zijn moeder kwijt. Hij krijgt kost en inwoning bij Jerry en samen trekken ze ten strijde tegen de kat. De olifant wordt vermomd als Jerry, alleen valt hij vele ietsjes groter uit dan de muis.
The midnight snack. 19 Juli 1941. Dit is één van de eerste Tom & Jerry's. Jerry gaat op zoek naar eten, waar Tom ook niet vies van is. Maar dan verschijnt de negerin ten tonele. Het is gedaan met de pret en Jerry moet gevangen worden. Let even op de fraaie achtergronden.
The mouse comes to dinner. 5 Mei 1945. De huishoudster heeft de tafel keurig gedekt. Voor Tom reden om zijn vriendin uit te nodigen. Jerry wordt gebombardeerd tot slaafje en moet bedienen, maar daar heeft hij toevallig geen zin in.
Mouse cleaning. 11 December 1948. In deze Oscarwinnaar heeft de negerin net het huis keurig aan kant gemaakt. Tom zit Jerry achterna, banjert door de modder en schiet de keuken in. De negerin is door het dolle heen en Tom moet de keuken schoonmaken. Zij gaat ondertussen boodschappen doen. Jerry doet er alles aan om Tom te dwarsbomen.
Solid serenade. 31 Augustus 1946. *Brutus* de Killer slaapt. Tom brengt door middel van kattegejank een serenade aan zijn liefde ten gehore. Jerry vibreert op de tonen van Toms muziek in zijn sardineblikbedje heen en weer. Slechts één middel kan zijn nachtrust herstellen: wraak.
The truce hurts. 17 Juli 1948. Hond mept kat; kat mept muis. Tijd om vrede te sluiten en er wordt daarom door het drietal een heus contract getekend. Ze zijn lief voor elkaar. Tom poetst zelfs de tanden van Jerry. Dan moet het vlees worden verdeeld. Brutus neemt het grootste stuk, maar dat wil Tom ook en Jerry, niet te vergeten. Oorlog, dus.
That's my pup. 25 April 1953. *Spike* heeft een jong en het krijgt lessen in levenswijsheid. Dit gaat echter wel ten koste van Tom, die als vrijwilliger is aangewezen om het ego van de pup te versterken. Jerry maakt liefdevol misbruik van deze toestand.
Designs on Jerry. 2 September 1955. Tom

door
REIN VAN WILLIGEN

ontwikkelt de perfecte muizeval. Jerry ondermijnt hem met een getekende modelmuis. En Tom gaat ten onder aan zijn eigen val.
Busy buddies. 4 Mei 1956. Vanaf 1956 zijn er veel Tom & Jerry-filmpjes in CinemaScope gedraaid. Breedbeeld, dus. Op videoband zijn alleen de credits CinemaScope opgenomen. Voor dit filmpje zelf zijn er, traditioneel, kun je wel zeggen, de bekende randen afgesneden.
Een oppas – geen negerin deze keer – moet op een baby'tje passen. De ouders hebben het pand amper verlaten of zij gaat haar vriendje bellen. De baby sluipt intussen uit zijn ledikantje. Tom en Jerry krijgen de stuipen van de halsbrekende toeren die deze nieuwe wereldburger uithaalt.

Conclusie

Deze band is fantastisch. Merkwaardig genoeg doet de video-uitgever zich tekort door de beperkte informatie, die bovendien nog foutief blijkt te zijn ook. De liefhebber, en wie is dat niet, zal aan deze anderhalve uur *Tom & Jerry* zeker drie uur plezier beleven. Want je draait de videoband minstens twee keer...

Jeroen

Slechts weinigen is het gegeven God **te aanschouwen.** Jeroen Steehouwer**, geboren op 31 januari 1967 te Dordrecht, is zo'n uitverkorene en wat meer is: Hij verlaagde zich ertoe om met deze eenvoudige sterveling een samenwerkingsverband aan te gaan. Maar God heeft de waarheid in pacht en de mens is zo eigenwijs om vroeg of laat Zijn autoriteit te betwisten. Ook Jeroen liet zich de verboden vrucht goed smaken en zo vond hij de euvele moed voortaan door de wijde stripwereld te dolen zonder de zegen van boven.**

door
NOËL UMMELS

'Hoe ik het tekenen geleerd heb, weet ik niet meer. Ik zat niet, zoals je wel van anderen hoort, de kantlijnen in mijn schriften vol te tekenen. Op de eerste MAVO leerde ik een meisje kennen, dat ik leuk vond en zij kon goed tekenen. Ik bedacht mij, dat als ik dat ook zou kunnen, ik een middel in handen had om bij haar in de buurt te komen. Toen kregen we op school de opdracht een boom te tekenen en ik trok er één over uit de encyclopedie. Dat leverde me een tien op, terwijl zij voor iets wat ze uit haar blote hoofd had gemaakt slechts een negen kreeg. Mijn conclusie was: daar valt eer te behalen.'

'Ik heb nooit de *Smurfen* of de *Flintstones* nagetekend; ik tekende gewoon, was artistiek – tussen aanhalingstekens – bezig. Wat mij tot de strip aantrok, was het feit, dat ik het beschouwde als de perfecte vorm om iets te vertellen. Ik wilde vertellen en omdat ik aardig kon tekenen, heb ik het schrijven eraan gekoppeld. Zo heb ik eens, toen een vriendin het uitmaakte, hier een strip aan gewijd. Ook kwamen er na mijn zestiende allerlei dingen uit mijn jeugd terug en ik had de neiging die op te schrijven. Ik gebruikte ze in mijn eerste strips en ik wil er zeker in de toekomst nog iets mee doen. Dan zal ik die gebeurtenissen in een abstracte vorm gieten, want volgens mij is het zeer goed mogelijk om in een strip een abstract verhaal te vertellen. Wacht even, ik geloof dat mijn poes op de pick-up zit. Ik zal hem er even afhalen.'

'Ik ben de stripwereld ingerold, daar heb ik niet echt iets voor hoeven doen. Als ik heel graag striptekenaar had willen worden, dan had het voor mij ook lang geduurd eer het zover was, want pas na vier jaar is het echte werk bij *Sjors en Sjimmie* begonnen. Maar omdat ik op de kunstacademie zat, vond ik strips nooit zo belangrijk en telkens als ik wat opstuurde, vond men mijn werk leuk. Zo heb ik enkele pagina's van mijn strip *Luduvudu* naar de redactie van *Eppo* gestuurd waar ze ontdekt werden door iemand van het blad *Kartoen* of zoiets en daar werden ze toen in geplaatst. *Dr. Reutemeteut en Veelvraat* kwam via **Maarten de Meulder** van *Striprofiel* bij *ZozoLala* terecht, dat de strip publiceerde, waarna men mij

n Steehouwer

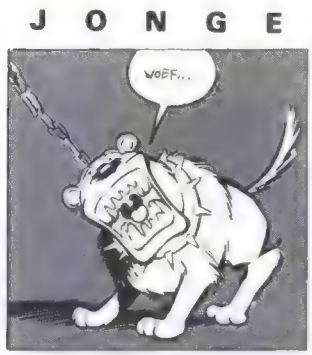

vroeg om het te laten zien als ik meer dingen zou maken. Zo kwam *Luduvudu* ook daar terecht en dit kreeg **Frits Jonker** weer onder ogen. Hij zorgde ervoor, dat het in *Wordt Vervolgd* gepubliceerd werd. **Peter van Leersum**, destijds hoofdredacteur van *Eppo*, kreeg op zijn beurt Wordt Vervolgd in handen en raakte gecharmeerd van mijn strip. Ik ben toen aan een albumlange science fictionstrip begonnen op tekst van **Rosita Cappaert**. De titel luidde *Ram, de kinderen van de regeling* en ik heb daarvan een bladzijde of twee, drie gemaakt alvorens ik afhaakte. In die tijd woonde ik nog bij mijn ouders en moest ik strips tekenen in de avonduren, na de koffie. Dat schoot te weinig op. Later heeft een leerling van **Jan Bosschaert**, **Yürg de Muynck**, die strip onder zijn hoede genomen en het was leuk om te zien, dat zijn hoofdpersoon nog wat van de mijne weghad.'

'Mijn ervaring is, dat uitgevers prima omgaan met nieuwe talenten. Mensen als **Wilbert Plijnaar**, **Fred Julsing** en **Martin Lodewijk** scheppen er lol in hen te helpen en **Van Leersum** heeft **Kees de Boer** en **René Uilenbroek** uitstekend begeleid. Ook mij is hij blijven onthouden. Op een gegeven moment liet hij wat van mijn werk zien aan Julsing, naar wie ik al vaker dingen opstuurde. Op de Strip-3-daagse van 1986 werd ik tot mijn verbazing omgeroepen door Van Leersum, die mij verzocht bij Fred te komen. Op dat moment werd ik gek, want Jeroen ging **God** ontmoeten. En God droeg een dikke, zwarte zonnebril waardoor ik zijn ogen niet zag en ik mij nog minder op mijn gemak voelde. Hoteldebotel keerde ik huiswaarts. Kort daarna zijn we aan *FANTeasy* begonnen, dat Fred nog in de la had liggen.'

'Zijn sprookjes, zijn sfeertjes van heksen en bomen, zijn flirten met het vertellen van verhalen; in het begin geloofde ik in Freds geloof. Hij vertelde mij, dat alles draait om de kwaliteit en daar wilde ik ook voor staan. Iets is pas af als je niet meer verder kan. Ik had er nooit aan gedacht om bij hem in de leer te gaan, maar met God moet je wel in zee gaan. Hij heeft me sindsdien veel geleerd, maar ik hoop, dat ik zelf ook de nodige inbreng heb gehad in mijn ontwikkeling. Fred had de intentie een meester-leerlingrelatie met mij aan te gaan. Zoals **Rembrandt** een deel van een schilderij, dat hij in zijn hoofd had, door een leerling liet uitwerken, zo zouden wij samen een strip maken. Als een bang mannetje zat ik daar in het begin tegenover mijn arrogante meester. Fred schreef het scenario, waarbij hij de pagina's fantastisch uittekende. Ik probeerde deze zo goed mogelijk te hertekenen. Maar doordat hij zo'n fantastisch tekenaar is, was het voor mij moeilijk een eigen inbreng in de compositie te hebben. Fred heeft mij nooit verteld hoe een scenario in elkaar zit of hoe je een tekening maakt. Ik stuurde mijn pagina's naar hem op en moest veel opnieuw doen. Dan zei hij niet wat er fout was, dat moest ik zelf uitzoeken. Fred heeft nooit in de gaten gehad, dat deze methode weinig eigen invloed toestaat en het vinden van een eigen stijl bemoeilijkt. Want in feite vond hij zijn manier van tekenen de beste en wilde hij, dat ik het net zo deed.'

'Ik heb ook veel geleerd van Freds zwakke kanten. Zijn vele pretenties, zijn drang om iets zinnigs te vertellen zijn sympathiek en zijn thematiek is heel interessant. Maar de manier waarop hij er iets mee doet, is zijn manco. Hij gebruikt de ouderwetse vorm van de cartoonstrip à la **Toonder** en **Franquin** om pretentieuze zaken te vertellen en dan is het lastig om geloofwaardig over te komen. Bovendien zitten er weinig mensen te wachten op de boodschap 'Het einde van de wereld is nabij'. Fred onderneemt een poging doordat hij ons wil schoppen tot wij een geweten hebben, maar doordat hij een oplossing voor de ondergang van de wereld aandraagt met het Enium, bevestigt hij het misplaatste idee, dat de wetenschap er wel iets op vindt. Het zijn juist de wetenschappers die deze misvatting keer op keer uit de wereld proberen te helpen. Als Fred een prachtplot in handen heeft, maakt hij er met zijn fantastische regie een schitterend verhaal van, maar ik vind, dat hij in het geval van *Tuimel* heeft gefaald te vertellen. Het komt niet over, doordat zijn plots zwak zijn en hij niet in

Boven, potloodschets voor *FANTeasy*

Links, plaatje uit eerste versie van *Carol*

staat is drama te maken. Tuimel begint met puinhopen en chaos; men zit diep in de problemen. Maar Fred geeft de lezer niet de kans om met zijn hoofdfiguren mee te voelen. Hij verzuimt te vertellen, dat *Tuimel* een aardig mannetje is.'

'*FANTeasy* is na drie verhalen gestopt; het laatste wordt deze maand in *Sjors en Sjimmie* gepubliceerd. Voor mij werkte de formule niet en verder botsten Fred en ik artistiek. Wij zijn beide namelijk heel eigenwijs en dat was niet bevorderlijk voor onze samenwerking. Ik denk, dat ik Fred niet meer nodig heb, hoewel hij gelooft, dat ik zonder hem ten onder zal gaan. Dat meent hij oprecht, want hij zou me zeker zelf hebben losgelaten als hij me rijp genoeg vond. Ik werd benaderd voor een tekenfilmreeks en daar ik ook nog een nieuwe strip in gang had gezet, restte mij geen tijd meer voor *FANTeasy*. Omdat er geen vervolg meer komt, is het volgens mij voor **Big Balloon** niet interessant van de vijfenveertig pagina's die Fred en ik samen gemaakt hebben een album uit te geven.'

'De tekenfilm vormt voor mij nu een aardige bron van inkomsten zoals voor anderen reclame. Alleen kan ik net als bij strips leuke figuurtjes en achtergronden ontwerpen. Na twee projecten, die mislukten doordat de initiatiefneemster onervaren was, ben ik bij het huidige terechtgekomen, waarvoor momenteel de geldschieters gezocht worden, die het mogelijk moeten maken een reeks in Japan te laten produceren. De films zijn bedoeld voor televisie en handelen over het milieu, een prettig thema waarmee ik zelf ook bezig ben. Twee panda's gaan samen met een veertienjarig jongetje op reis naar een plek waar het mooi is en schoon. Het drietal beleeft avonturen met de mens, die het leven overal vernietigt. Eigenlijk heb ik altijd al tekenfilms willen maken – a dream has come true – maar je bent slechts een klein schakeltje in een groot bedrijf. Je kan je ei niet helemaal kwijt. En dan heb ik nog het geluk, dat ik aan het begin van het productieproces zit: de vormgeving. Vandaar dat ik me afvraag of ik het lang volhoud. Hoewel het zo goed verdient, dat het moeilijk is om de verleiding te weerstaan.'

'Samen met een vriend had ik een nieuwe strip opgezet, waarin letterlijk alles kon. Zei de hoofdrolspeelster: 'Na mij de zondvloed,' dan kwam die even later daadwerkelijk de straten doorgedenderd. *Sjors en Sjimmie* wilde de strip wel hebben, niettemin ben ik op een dag naar **Wilbert Plijnaar** gestapt voor een double-

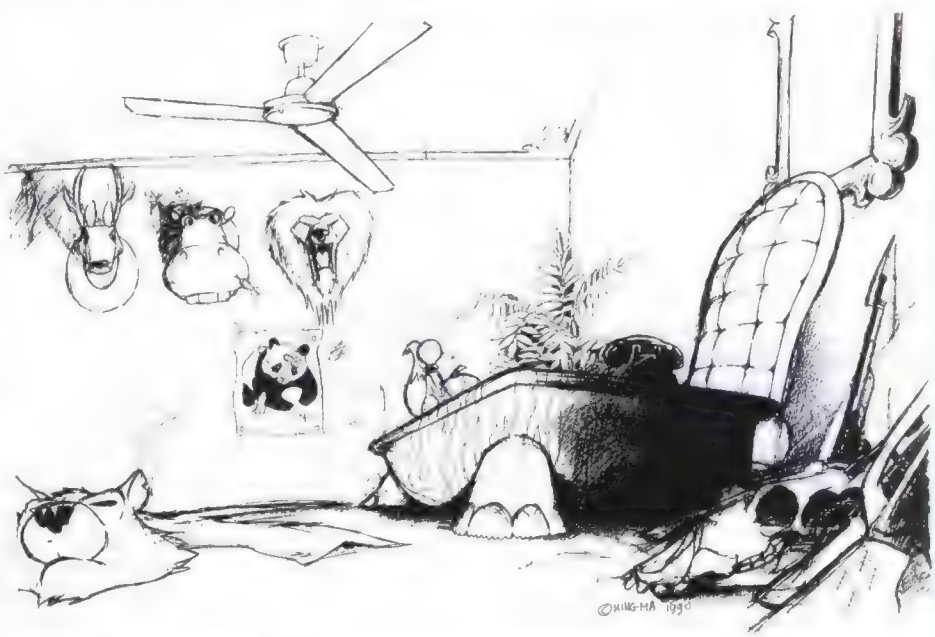

Ontwerpschets voor achtergrond van tekenfilm *Bamboe Bears* (© Kingma Productions)

Illustratie voor *Nieuw Product*, nummer 2

check. Die liet er geen spaan van heel en hij had groot gelijk. Het kwam erop neer, dat er de vreemdste dingen in gebeurden zonder dat zij verklaard werden. Er waren geen grenzen, met als risico te verzanden in een opeenhoping van krankzinnige gebeurtenissen zoals bij *FANTeasy* al het geval was. Hierdoor wordt een strip saai. De lezer moet weten waar de grenzen binnen een strip liggen. Door op deze grenzen te balanceren, maak je het juist spannend. Ik ben begonnen aan een nieuwe eigen strip, die net als de vorige

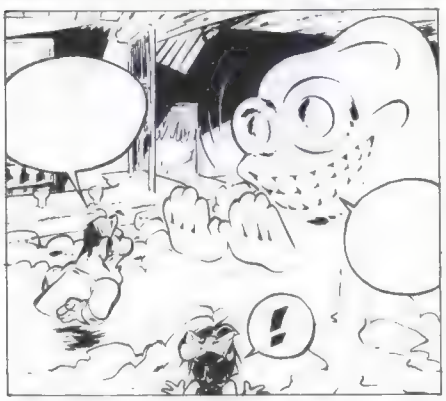

Carol heet. De hoofdrolspeelster zit aan de kassa van een bioscoop voor vijftiger jaren-films. Zij heeft een oogje op de film-operator, maar hij denkt alleen maar aan de diva's van weleer, die hij in de bioscoop weer tot leven wekt. Liefst zou ik hier éénpaginagags van maken, maar bij *Sjors en Sjimmie* willen ze verhaaltjes van vier bladzijden.'

'De wereld van *FANTeasy* heb ik altijd oké gevonden; ik ga dan ook met iets gelijksoortigs door. Op tekst van iemand die zijn sporen heeft verdiend in de stripwereld, maar nog niet wil dat bekend wordt, dat hij weer aan het schrijven is, ga ik een horrorstrip maken – echt spannend – die ik bijna realistisch zal tekenen. Tegenwoordig vind ik mensen als **Tardi**, **Pratt**, **Eisner** en vooral **Krigstein** namelijk bijzonder goed. Horror is voor mij een logisch gevolg op FANTeasy en net als bij deze strip het geval was, zullen de verhalen zich afspelen in New York. Ik ben in die stad al eens geweest en wat je daar ziet is op zichzelf al een horrorfilm. De schrijver en ik hebben al een idee van de sfeer, er zullen geen terugkerende figuren in voorkomen op een voorbijganger na, die telkens zijdelings bij de gebeurtenissen betrokken is. Het zal allemaal heel heavy worden met veel special effects. Verhaaltjes als van de *Ghostbusters* behoren tot de mogelijkheden, maar ook het opstaan uit de dood van Indianen, die wraak komen nemen op de Nederlanders, omdat zij voor een appel en een ei hun land opkochten. De strip is bedoeld voor *Sjors en Sjimmie*, dat duidelijk aan het mikken is op een wat ouder publiek.'

Stripjournalist Noël Ummels stelt zijn laatste vraag aan Jonge hond Jeroen Steehouwer.
ZEG, VALT ER VAN DAT STRIPWERK NOG EEN BEETJE TE LEVEN ?..

*Regelmatig krijgt **Jeroen Steehouwer** te horen, dat zijn tekeningen het midden houden tussen die van **Fred Julsing** en **Gerard Leever**. De eerste is de* Pepgeneratie; *de tweede put er net als Jeroen inspiratie uit. Beide oude rotten, ofschoon 'oud' vooral hier een betrekkelijk begrip is, doen hun zegje over het werk van onze jonge hond.*
***Fred Julsing**: 'Om te beginnen: Jeroen barst van het talent. Hij zit middenin een proces om het te temmen en hoe groter het talent is, hoe vuriger het paard, dat getemd moet worden. En met zijn grote ambitie wil hij nogal een paard berijden!*
*Jeroen heeft een leuke voorkeur voor een naïeve interpretatie van de werkelijkheid, zoals je die ook terugvindt bij **Sheppard** en **Kelly**. Dat spreekt mij erg aan. Een discrepantie in zijn werk is, dat deze naïeve interpretatie gezien wordt vanuit de optiek van een 'angry young man' en dat geeft er een nieuwe dimensie aan.*
Hij is nu op een punt in zijn ontwikkeling, dat hij wat minder spontaan is. Door de techniek word je minder spontaan; je gevoel wordt teruggedrukt. Beheers je eenmaal de techniek, dan komt die spontaniteit vanzelf terug. Door Jeroens snelle ontwikkeling zal dit moment niet lang op zich laten wachten. Ik schat, dat hij binnen vier jaar zijn werk aardig op poten heeft en dat is voor iemand van drieëntwintig jaar erg snel.
Alles krijgt de kans zich te ontwikkelen en alles gaat bij hem perfect de goede kant op. Ik kan op zijn werk niets aanmerken. Misschien treedt hij iets te veel in mijn voetsporen door zich eerst op het tekenen te richten en het schrijven nog wat te laten liggen. Maar ja, je bent nu eenmaal een tekenaar met een verteldrang of een verteller met een drang om te tekenen. Toch geloof ik, dat dat wel goed zal komen, want hoewel het tekenen bij Jeroen op de eerste plaats staat, komt het schrijven er vlak achter aan.'
***Gerard Leever**: Het is knap, dat Jeroen op zijn leeftijd al avonturenverhalen kan maken, want ik heb met* Het Felix Flux Museum *ondervonden, dat dat lastig is. Een strip met veel decor vergt de nodige capaciteiten. Jeroens decors en personages lenen zich goed voor het avontuur, omdat hij meer vanuit een realistische basis werkt dan typische cartoonstriptekenaars. Toen ik zo oud was als hij, zat ik geloof ik nog puzzelpagina's te tekenen. Maar zelfs als ik zijn leeftijd buiten beschouwing laat, ben ik positief over Jeroens werk.*
*Het lijkt wel nog wat te veel op **Fred Julsing**; daar moet hij van loskomen. Zijn strips zijn mij wat te zweverig en dat zit hem natuurlijk vooral in Julsings scenario's. Verder ben ik een liefhebber van **Uderzo**'s figuurtjes, omdat die zo'n sympathieke uitstraling hebben. Dat vind ik van Julsings figuren niet en hetzelfde valt me – zij het in mindere mate – ook bij Jeroen op. Er zijn ongetwijfeld mensen die hun personages leuk vinden, maar ik zie ze liever sympathieker. Maar Fred Julsing is natuurlijk een uitstekende tekenaar en dat Jeroen kan tekenen als hij, is heel knap.*
In zijn tekeningen zie je de virtuositeit van de Pepschool *terug. Wat dat betreft, heb ik mijn beperkingen, maar dat is misschien wel een voordeel. Die virtuositeit gaat namelijk enigszins ten koste van de leesbaarheid. De Pepstrips waren niet zo leesbaar. Ze waren virtuoos getekend, maar daardoor minder duidelijk. Wat Jeroen bijvoorbeeld doet met schaduwen is heel kundig, maar het komt de duidelijkheid van zijn plaatjes niet ten goede.'*

Een pessimistische optimist

De namen Munoz **en** Sampayo **worden meestal in één adem genoemd. Sinds een jaar of vijftien maken zij als duo stripverhalen die tot het beste behoren dat er heden ten dage gemaakt wordt. Hun werk was lange tijd alleen bekend bij een kleine groep liefhebbers die de avant-garde volgden, maar daar is verandering in aan het komen. Op dit moment of zeer binnenkort liggen** *Lichtspel* **en** *Viet Blues* **in de winkel. Viet Blues is het tweede deel in de serie** *Alack Sinner*, **waarvan vorig jaar het eerste album verscheen. Sinner is de bekendste strip van Munoz en Sampayo naast** *Joe's Bar*. **Hun werk wordt gekenmerkt door narratieve en grafische experimenten in een sterke zwart/wit-stijl.**

Laat ik niet de indruk wekken dat Munoz en Sampayo al zo lang als zij een duo vormen moeilijke en experimentele strips maken, want dat is niet waar. Er is eerder sprake van een ontwikkeling die geleidelijk aan heeft plaatsgevonden en wie van hen het eerste Nederlandstalige boek aanschaft, zal nog tamelijk traditionele detectivestrips in het P.I.-genre aantreffen die zijn gemaakt in een tekenstijl die dicht aanligt tegen het werk van **Breccia** en vooral **Pratt**. En dat is niet zo verwonderlijk.

José Munoz (Buenos Aires, 1942) studeerde aan de *Escuela Panamericana de Arte*, waar hij les kreeg van **Hugo Pratt** en **Alberto Breccia**. 'Zowat alle Argentijnse striptekenaars van mijn generatie hebben die school bezocht. Toen ik een jaar of vijftien, zestien was, werd ik assistent van **Solano Lopez** (1) in diens studio in Buenos Aires. We werkten er voor de Argentijnse bladen *Hora Cero* en *Frontera*. Ik heb ook decors getekend voor het eerste deel van *Eternauta*. (2) Meestal inkte ik. We werkten dus aan reeksen die in Argentinië gepubliceerd werden, maar dat duurde niet lang. Lopez kreeg ruzie met zijn uitgever en hij was niet de enige. Al snel werkten we, net als Pratt en een aantal anderen voor Engeland. Lopez kwam bij *Amalgamated Press* terecht en ik dus ook. Toen ik een jaar of zeventien, achtien was, ben ik voor mezelf begonnen en ging ik opnieuw voor *Frontera*, de uitgeverij van **Hector en Jorge Oesterheld**, werken. Nu alle groten waren vertrokken, was daar plaats voor de kleintjes. Meestal werkten we op scenario's van de broers Oesterheld. Dat was in 1960/61. Op die manier heb ik een jaartje gewerkt. Daarna ben ik, ook wegens financiële problemen, weer voor Lopez gaan werken. De eerste strip die ik hierna weer zelf tekende, was *Precincto 56* voor *Misterix* op tekst van **Ray Collins**. Dat was voor mij – op dat moment – heel bevredigend.(...)

Zowel het gegeven als het scenario spraken me erg aan. In feite kon ik toen gaan werken aan verhalen die dezelfde achtergrond hadden, dezelfde sfeer uitademden als de films die ik graag zag, als de boeken die ik graag las. Zo'n verhaal dat zich in de grote stad afspeelt, sober en gewelddadig, maar toch niet alleen maar hard. Er kwamen ook heel ontroerende situaties in die verhalen voor. Wat het tekenwerk betreft, nam ik zoveel mogelijk afstand van Lopez' benadering.'

door
HANS POLS

Aan het einde van de jaren zestig stelde Munoz vast, dat hij creatief en esthetisch op een dood punt was beland; hij werkte opnieuw voor een Engelse studio en kende de mensen die zijn scenario's schreven zelfs niet. 'Eerst ging ik naar Londen. Het werk dat ik daar aangeboden kreeg beviel me wel. Ik werkte voor dezelfde uitgever als in Argentinië, maar na anderhalf jaar kreeg ik opnieuw het gevoel dat ik niet verder kwam. Daar kwam ook nog een emotionele crisis bij, mijn vrouw en ik gingen in die tijd uit elkaar.'

Alack Sinner

'Toen ik er goed over nagedacht had, begreep ik dat ik zoiets als *Precincto 56* wilde maken. En toen kwam ik, door een gelukkig toeval **Hugo Pratt** tegen in Parijs. Ik heb er met hem over gepraat en hij heeft me een aantal waardevolle adviezen gegeven met betrekking tot wat ik het beste kon doen. Ik heb daar lang over nagedacht, ben nog zes maanden in Londen gebleven en toen naar Spanje verhuisd. Daar ben ik, via een gemeenschappelijke vriend, in contact gekomen met **Carlos Sampayo**. We hebben zitten praten over Precincto 56 en dat hebben we als basisgegeven gebruikt voor Alack Sinner.

Je zou Precincto 56 dus als de proeftuin voor Alack Sinner kunnen beschouwen.' Munoz en Sampayo waren bijna direct vrienden; ze hadden belangstelling voor elkaar en wilden samen iets gaan maken. 'Onze samenwerking begon in 1973 met Alack Sinner, ik weet nog hoe de naam tot stand kwam. De achternaam stond al vast en we spitten een oud Engels woordenboek door voor een voornaam. Ik stuitte op de oude uitdrukking *alack* wat zoveel betekent als *helaas* of *ach* of ook *arme ik!* Dus Alack Sinner: Ik, arme zondaar. De naam zegt eigenlijk alles. Menselijke chaos, maar altijd om een vitaal hart heen.

Na *De zaak Webster* dat verscheen in 1974, volgden nieuwe verhalen van Sinner (tot op heden) en de parallelserie *Joe's Bar* (1978). Andere strips die Munoz en Sampayo samen maakten waren *Sophie Comics* (1977), *Sudor Sudaca* (1982) en *Jeu de lumières* (1988), hun meest recente werk. In de loop der jaren ontwikkelde Munoz een heel persoonlijke stijl met een sterk expressieve kracht. Zijn beheersing van het zwart/wit is heel sterk. Als één van de weinige tekenaars die zich met zwart/wit bezighouden, weet Munoz sfeer te creëren door pure vlakverdeling en contrastwerking; er komt geen grijstoon aan zijn strips te pas. Wat zijn tekenwerk ook zo bijzonder maakt, is de natuurlijke wijze waarop hij realistisch tekenwerk afwisselt met haast impressionistische beelden, zonder aan helderheid in te boeten. Munoz' tekenstijl is momenteel van grote invloed op andere tekenaars zoals **Comès**, hetgeen in diens laatste strip *Amber* goed te zien is.

Carlos Sampayo, geboren in Buenos Aires in 1943, emigreerde naar Spanje waar hij werk vond als copywriter. Vanaf 1974 werkt hij intensief samen met José Munoz, niet alleen aan stripverhalen, maar ook aan film- en televisieprojecten. Een enkele keer schrijft hij voor een andere striptekenaar; met Solano Lopez bijvoorbeeld maakte hij *Evaristo* en met **Sciaffino** *L'agent de la National*. Behalve scenario's schrijft Sampayo ook korte verhalen, boek-, strip- en jazzrecensies.

Het werk van Munoz en Sampayo mag vooral in Frankrijk en in de Verenigde Staten op waardering rekenen, maar liefst vier verschillende uitgevers brengen in de VS werk uit van het tweetal en in Frankrijk vonden zij onderdak bij *Casterman*, een uitgeverij die het nooit aangedurfd heeft om iets van hen in het Nederlands te vertalen. Geheel onbegrijpelijk is dit niet, maar wie begint met de eerste verhalen van Alack Sinner zal er zeker in slagen langzaam te wennen aan de tekenstijl en de gedachtenwereld van Munoz en Sampayo.

Alack Sinner's comics uit Prime Cuts No. 4

De verhalen in *De zaak Webster* behoren tot het detectivegenre en zijn vrij traditionele vertellingen. Chronologisch gezien beschrijft *Gesprek met Joe* eerdere gebeurtenissen dan de twee andere verhalen in dit boek, maar het werd later getekend dat *De zaak Webster* en *De zaak Filmore*. Dat is goed te zien. De invloed van **Pratt** is in deze twee verhalen nog sterk. *Gesprek met Joe* is daarentegen veel losser en expressiever getekend. In dit verhaal vertelt Sinner aan bareigenaar Joe, hoe en waarom hij de politie in New York vaarwel heeft gezegd om als privé-detective te beginnen. We worden meteen ook geconfronteerd met de visie van Sinner – en van Munoz en Sampayo – op het gezag: de politie van New York is corrupt, speelt eigen rechter en schiet zonder pardon onschuldigen neer. Niets bijzonders hoor, want traditioneel staat de private eye op gespannen voet met het wettelijke gezag, maar zo corrupt als de politie afgeschilderd wordt in *Talking with Joe* komen we niet vaak tegen. 'Je moet onze verhalen of de personages die daarin voorkomen niet zien als een synthese van onze visie op de wereld, waar je niet onder uit kunt. Wat wij doen is heel subjectief. Als we besluiten om ergens een verhaal over te vertellen, komen allerlei persoonlijke ervaringen boven, maar die vormen niet ons enige uitgangspunt. Je kunt een Amerikaanse smeris vergelijken met een Argentijnse. Als je ons werk leest met de opzet om te achterhalen welke persoonlijke ervaringen eraan ten grondslag liggen, begrijp je waarschijnlijk beter onze houding tegenover uniformen, het militair gezag.' Misschien heeft de Amerikaanse politie-agent in het werk van Munoz en Sampayo wel iets weg van de Argentijnse agent, de vertegenwoordiger van de militaire politie, van een doodseskader. 'Het is mogelijk, maar als we dat doen is het onbewust, ook omdat we, wanneer we met een verhaal beginnen, maar zelden weten hoe het afloopt. Veel dingen komen zeker voort – en dan spreek ik ook namens Sampayo – uit dingen die we hebben moeten meemaken in een land waar ze de laatste jaren alle potentiële 'probleemgroepen' hebben geprobeerd uit de weg te ruimen.'

In *Gesprek met Joe* leren we Sinners achtergrond kennen. Een ander verhaal over een jonge Alack Sinner is *Memories*, dat onder meer verscheen in *Prime Cuts 4*. In dit verhaal denkt Sinner op een sombere dag terug aan zijn ex-vrouw, Korea, zijn zus en de eerste moeilijke jaren in New York. Het is niet verwonderlijk, dat de serie Alack Sinner indertijd niet werkelijk opende met dít verhaal of *Talking with Joe*. In *De zaak Webster* en *De zaak Filmore* is het karakter van Sinner nog minder gevormd tot wat hij uiteindelijk werd en was Munoz waarschijnlijk nog niet in staat om met raak gekozen beelden en gebeurtenissen de emoties te tonen van een man die spit in zijn verleden.

In *De zaak Webster* neemt een rijke heer contact op met Sinner. Hij voelt zich bedreigd en vraagt aan Sinner om hem te beschermen. Het gezin van de man biedt een troosteloze aanblik en er lijken voldoende verdachten en motieven aanwezig te zijn om inderdaad aannemelijk te maken, dat iemand het op Webster voorzien heeft.

In *De zaak Filmore* tenslotte, is het de jonge vrouw Kathy die een beroep doet

Boven en rechts, *Gesprek met Joe*

op Sinner om haar te beschermen. Haar opa wordt vastgehouden in een inrichting en de ouders van Kathy wachten de dood van de rijke man af. Intussen wordt Kathy gedwongen in de richting van een huwelijk dat zij helemaal niet wil.

De Alack Sinner van deze twee oudste verhalen is sterk gebaseerd op **Chandlers** *Philip Marlowe*.

'Natuurlijk, we hebben de structuur overgenomen, niet in de laatste plaats om te kunnen verkopen. Ondertussen hebben we echter resultaten bereikt, waarvan we in het begin niet durfden dromen. De eerste cases die Sinner oplost spelen zich af in de wereld van de high society en haar parties en zijn traditioneel verteld. Pas met *Viet Blues* wordt hij tot een echte persoonlijkheid en wint hij een vriend. Dit verhaal heeft met de ontwikkeling van de vriendschap tussen Sampayo en mij te maken, met de mogelijkheid om met een ander samen te werken, ook AAN de ander te werken.'

New York

'In eerste instantie was Alack geïnspireerd op *Zero Galvan*, de hoofdpersoon uit *Precincto 56*, op *Philip Marlowe* van **Raymond Chandler** en ook wat op de romans van **Dashiel Hammett**. In het begin was Alack Sinner een tamelijk flat character – een papieren held – en pas met het vertellen van nieuwe verhalen heeft hij zijn menselijke aard gekregen.'

Alack Sinner is een loner, hij is een heel Amerikaanse held in de traditie van de eenzame cowboy en de private dick, maar enerzijds sociaal meer bewogen dan zijn voorgangers en anderzijds meer verbitterd, eenzamer; hij leeft in een andere tijd en kent Vietnam en Nicaragua.

'Alles wat hij doet komt voort uit hele gevoelens, ongeacht hoe kapot hij ook van buiten lijkt te zijn, hoe slecht hij er ook aan toe is. Sinner is een pessimistische optimist, die altijd weer vecht om te overleven en probeert het dierlijke in zichzelf en zijn omgeving te bestrijden. Hij verzet zich tegen zijn eigen liquidatie...hij wil niet één van de schaduwen zijn, die door de straten schuifelen, maar misschien zal hij dat toch worden of is hij al één van hen. De verhalen over Sinner zijn verhalen over iemand die aan al zijn grenzen raakt met al zijn gebreken en pessimistische crises, die zelf risico's neemt en deze niet op anderen afschuift. Eigenlijk raakt hij altijd onbedoeld in gevaarlijke situaties. Hij zoekt ze niet op, maar als hij ergens in verzeild raakt en merkt dat iemand hulp nodig heeft, reageert hij heel humaan.

In Sinner verwerken Munoz en Sampayo veel van hun persoonlijke problemen en boodschappen. Eigen ervaringen liggen aan de basis van de verhalen die door Munoz en Sampayo verteld worden. 'Bij het verzinnen van de verhalen en de figuren en de psychologische relaties tussen hen, werken we eerst samen. Sampayo schrijft dan het hoofdgedeelte van de tekst. Soms ontstaan verhalen uit discussies of ruzies die wij hebben. We discussiëren over ritme en verhaallijn. Dan volgt de laatste etappe: het tekenen. In deze fase wordt nauwelijks nog een stap terug gedaan. Ik profiteer ervan, dat ik de laatste ben in een creatief proces; terwijl ik teken zie ik soms dat iets niet werkt en

CAROL EN FRANKLIN D., DE KINDEREN VAN CALVIN WEBSTER, WAREN TWEE ECHTE "LIEVERDJES"
WILT U IETS DRINKEN, MR SINNER? NIET? HET IS GOED. SYDNEY, JE KUNT ONS ALLEEN LATEN... ZEGT U HET MAAR MR SINNER
JULLIE WETEN WAT ER DE LAATSTE DAGEN GEBEURD IS. HEBBEN JULLIE ENIG IDEE OF JULLIE VADER VIJANDEN HEEFT, OF.
MIJN VADER IS, KUN JE ZEGGEN, NOGAL AFSTANDELIJK. IK DENK DAT HIJ ZELF ZIJN ERGSTE VIJAND IS.
DAT GELDT VOOR IEDEREEN MET DAT SOORT ANALYSES SCHIET IK NIET VEEL OP, JOCHIE
DAT IS DAN JAMMER VOOR U EN NOEM ME GEEN JOCHIE, JOCHIE.
OPGEPAST! WE BEVINDEN ONS NU IN HET KANTOORGEBOUW VAN HET GROTE REKLAMEBUREAU DAT GELEID WORDT DOOR CALVIN WEBSTER EEN HEUS IMPERIUM EN DAT IS MARJORIE, ZIJN PRIVÉSECRETARESSE EN VERTROUWENSPERSOON. VOOR MARJORIE KOMT CALVIN WEBSTER ONMIDDELLIJK NA GOD, DAT HOEFT GEEN BETOOG
SCHOONHEID, IK ZOU GRAAG WILLEN DAT JE ZO DISCREET MOGELIJK EEN BRIEFJE TIKT OP ALLE SCHRIJFMACHINES HIER. JE KRIJGT ERVOOR BETAALD EN WAT DOE JE VANAVOND?
JONGEMAN, JE HEBT WEL LEF. IK DOE ALLES OM HET MR. WEBSTER ZO AANGENAAM MOGELIJK TE MAKEN. DIT BUREAU IS MIJN HUIS
DAT LAATSTE HAD IK AL BEGREPEN, SCHATJE. VOORUIT, DOE ME EEN PLEZIER EN VRAAG AAN DE GROOTVIZIER OF HIJ ME WIL ONTVANGEN.

dan kan ik iets toevoegen of weglaten. Wat dit betreft hebben we over het algemeen een blind vertrouwen in elkaar.'
Een manier van Munoz om in het eindresultaat dingen te verwerken die hem op het moment van tekenen bezighouden, is het laten voorbijfladderen van krantepagina's waarop een kop te lezen is. 'Dus ook als een verhaal helemaal voorbereid, besproken en uitgeschreven is, komt daar steeds nog de emotie van het moment bij. Dat doen we allebei, dat vinden we ook heel belangrijk en dat respecteren we in elkaars werk.' Het beste lijkt de samenwerking tussen Munoz en Sampayo toch te functioneren wanneer zij persoonlijk wat minder sterk betrokken zijn bij de omgeving van hun verhaal. Misschien is daarom het beeld van New York in Sinner en Joe's Bar zo overtuigend.
Op het moment dat de serie Sinner van start ging, waren de beide makers nog nooit in New York geweest. Toch schetsen zij een overtuigend beeld van de wereldstad; niet van de rijke buurten, maar van plaatsen als Harlem en de Lower East Side. 'Ik had gewoon naar films gekeken, boeken gelezen, comics bekeken, het was allemaal materiaal voor mijn fantasie. Toen wij de figuur creëerden hebben we problemen en conflicten in de verhalen gebouwd, waarvan wij dachten dat ze in New York zouden bestaan. Maar ook problemen die je bij ons hebt – genegenheid, emoties en het gebrek hieraan, misverstanden, ethische en racistische problemen – gefilterd door de stad New York. We vertelden persoonlijke verhalen die we hadden aangekleed.'

Op weg naar Joe's Bar

'Wat New York betreft, denk ik dat er veel overeenkomst bestaat tussen deze stad en Buenos Aires waar wij geboren zijn; beide steden liggen dicht aan zee en in een bepaalde periode zijn er – uit alle delen van de wereld – veel immigranten aangekomen. Immigranten die zich gemengd hebben, nog steeds vermengen en waardoor een bepaalde menselijke temperatuur ontstaat, die je heel moeilijk in woorden uit kunt drukken. New York is een smeltkroes van rassen en culturen, net als Buenos Aires; er leven Italianen, Fransen, Polen, Britten, Jamaicanen enzovoorts. Ik denk, dat ook in mijn werk de spanning van die smeltkroes voelbaar is.'
De bewoners van New York zijn arm, afkomstig uit de lagere klassen – mensen die zich nauwelijks kunnen verweren tegen de agressie van een maatschappij, die gebaseerd is op geld, succes, nut en doeltreffendheid. Ze zijn opstandig, leveren strijd met de maatschappij en voelen regelmatig de klappen van de sterke arm der wet. Het zijn déze mensen waar Munoz en Sampayo over vertellen en inderdaad, ze nemen stelling in hun strips.
Met hun derde Sinner-verhaal *Het leven is geen stripverhaal*, weken Munoz en Sampayo voor het eerst af van de vrij traditionele weg die ze oorspronkelijk bewandelden, om met *Viet Blues* weer wat terug te keren naar de detective, maar dan heeft er al een verandering plaats gevonden. Een verandering voert in de richting van *Joe's Bar*. Joe's Bar waar Alack Sinner een vaste klant is en waar iedere bezoeker een eigen verhaal meebrengt.
(in een volgend nummer wordt dit artikel vervolgd)

Noten

(1) Solano Lopez is één van de veteranen van het Argentijnse stripverhaal. In Nederland verschenen van hem alleen twee boeken met het SF-verhaal Slot Barr (Deligne, Blues). Recent werk van zijn hand is Ana (Fantagraphic).
(2) El Eternauta is een bekende SF-strip in Argentinië die – op scenario's van Hector Oesterheld – eerst werd getekend door Alberto Breccia, daarna door Solano Lopez en vervolgens door nog andere tekenaars.

Met dank aan Astrid M. Kraft en Mat Schifferstein voor de vertalingen.

Links, *De zaak Webster*

Herinneringen van een dui

Toen ik vorig najaar het blad De Kinderboekenmolen 1989 onder ogen kreeg, frappeerde mij ogenblikkelijk een verkleind omslag van *Het Zwaard van Ridder Roeland*, **geschreven door** Berend Jager **en uitgegeven bij uitgeverij Kluitman. Zou** Kresse **weer eens een historisch jeugdboek geïllustreerd hebben?**

Veel wijzer werd ik niet van de afbeelding hoe ik ook mijn best deed het plaatje aan een nader onderzoek te onderwerpen. Enkele dagen later zag ik het jeugdboek in de boekwinkel; op de voorplaat Ridder Roeland, die met zijn zwaard 'Durendal' bezig is veel Saracenen te verslaan, maar ook zelf het gevecht met de dood zal moeten bekopen... Een snelle blik op de titelpagina leerde mij dat ik niet met Hans Kresse, maar met ene **Dick van de Pol** te maken had. Vaag herinnerde ik mij dat ik de naam wel eens op of in een roman had zien staan.

Vlak daarop bezocht ik de illustrator in een nieuwbouwwoning in Huissen, een voorstadje van Arnhem. Tijdens het gesprek dat volgde, zou mij duidelijk worden, dat deze tekenaar inderdaad wel iets met Hans Kresse te maken heeft gehad.

Dick van de Pol werd in 1934 in Arnhem geboren. Reeds als kind mocht hij graag lezen. *'Ik was dol op* Eric de Noorman. *Die stripverhalen van* ***Hans Kresse*** *spreken me nog altijd aan. Verder staat me* Olli Fant uit Poppelo *van* ***Marten Toonder*** *en* ***Phiny Dick*** *nog bij. Door zo'n tekening liepen mij de tranen over de wangen, zo mooi. Toen ik zo'n jaar of achttien was, ben ik meer bewust op tekenaars gaan letten. Verder heb ik als jongen veel verhalen van* ***Karl May*** *gelezen. Als je trouwens veel boeken van hem leest, kun je hem wel schieten...'*

Na zijn middelbare schooltijd en militaire dienst doorliep Dick enkele kantoren. Hij startte nog in zijn diensttijd een opleiding reclame-tekenen bij de LOI en slaagde in 1955 voor zijn examen.

'Ik ben terechtgekomen bij reclamebureau Baumgarten *te Oosterbeek als free lance-medewerker. Alleen goed werk werd gehonoreerd. Ik werkte daar iedere zaterdag en kreeg dan opdrachten die ik door de week 's-avonds moest maken. In 1959 kreeg ik er op free lance-basis een volledige dagtaak. Eigenlijk heb ik in die tijd het meeste geleerd. De heer Baumgarten heeft me echt rijp gemaakt voor het vak.'*

door

KOOS SCHULTE

Ondertussen was Dick in zijn vrije tijd een strip gaan opzetten over de oertijd. De illustrator, kunstschilder **Wouter Lap**, wiens ouders naast de familie Van de Pol woonden, kreeg deze strip onder ogen en adviseerde Dick er mee naar het *Swan Features Syndicate* te gaan. Deze onderneming werd geleid door de heer **De Zwaan**, ooit zakelijk leider van de *Toonder Studio's*, die in 1953 een eigen bedrijf startte met als belangrijkste doel stripwerk van Nederlandse tekenaars in zowel binnen- als buitenland aan kranten en uitgeverijen te verkopen.

'Toen ik bij de heer De Zwaan kwam, vertelde hij, dat ***Hans Kresse*** *hem in de steek had gelaten. De Zwaan had de beroemde* Old Shatterhand*-verhalen van* ***Karl May*** *namelijk door hem willen laten tekenen! Omdat De Zwaan veel verwachtte van deze verhalen, vroeg hij of ik misschien interesse had. Ik had er wel oren naar. Een hele tijd ben ik bezig geweest met het maken van proeftekeningen. De hoofdfiguren, koppen en karakters, moesten immers allemaal uitgewerkt worden. In het begin heb ik erg veel werk over moeten maken. Ik tekende de prairielopers en indianen nog te Amerikaans, te 'he-man-achtig' en dat was de bedoeling niet. Een tweede moeilijkheid voor*

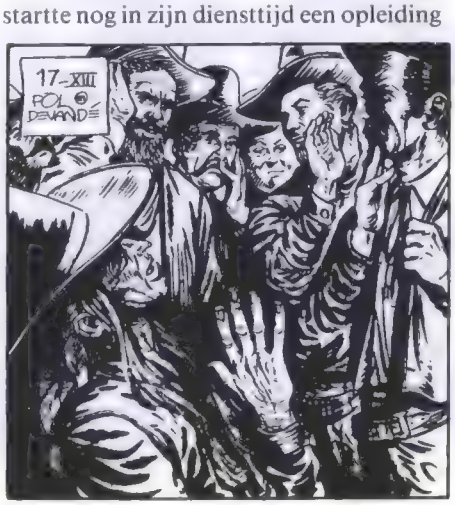

zendpoot

mij was de tekstverzorging. Ik haalde de teksten uit oude Karl May-uitgaven en kortte die dan in, omdat het origineel zo langdradig was. In het begin had De Zwaan vaak kritiek op de tekst: ik gebruikte te vaak de aanvoegende wijs, of mijn dialogen 'liepen' niet. Na enige tijd had ik echter zowel het tekenwerk als de tekstverzorging onder de knie.'

Het was trouwens geen toeval dat de heer De Zwaan het Old Shatterhand-project opzette. De Duitse schrijver Karl May was in 1912 overleden. Na 50 jaar vervielen de auteursrechten. Er kwam in het begin van de zestiger jaren een ware hausse aan Karl May-uitgaven. Uitgeverij Prisma zou met een letterlijke vertaling komen van maar liefst 50 delen (en daarmee de reeds jarenlang verkrijgbare Becht-serie, waarvoor Kresse zoveel prachtig tekenwerk heeft verzorgd, verdringen; pas aan het einde van de zeventiger jaren zouden deze fraai ingebonden boeken nogmaals herdrukt worden). Op stripgebied gingen onder anderen **Rolf Kauka** voor *Fix en Fox*, **Juan Arranz** voor *Sjors* en **Willy Vandersteen** en zijn medewerkers zich bezighouden met het Old Shatterhand en Winnetou-epos.

'In totaal zijn er 12 verhalen, ieder verhaal ongeveer 100 stroken lang, in druk verschenen. In zijn glorietijd stond de strip in meerdere regionale bladen en in België in Het Laatste Nieuws. *Waar het precies aan lag weet ik niet, maar op een gegeven moment begonnen de strips steeds slechter te lopen. Ik heb het vermoeden dat het lag aan het grote aanbod van Amerikaanse strips (waaronder* Batman*; ook toen al!). Op het laatst klaagde de heer De Zwaan er wel eens over dat die strips hier voor een tientje per aflevering werden aangeboden! Daar kon hij vanwege al zijn onkosten op den duur lang niet tegenop. De strip heeft van 1963 tot 1968 bestaan. Toen ik moest stoppen met de productie maakte De Zwaan haast niets meer...'*

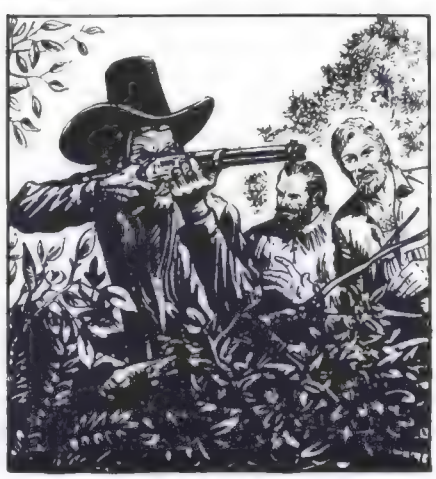

Zoals op de bij dit artikel afgedrukte Old Shatterhand-stroken te zien is, heeft de strip wel degelijk Kresse-invloeden ondergaan, hoewel de tekenaar gaandeweg de verhalen zijn eigen stijl heeft gevonden. De strook is afkomstig uit het niet eerder gepubliceerde dertiende verhaal, wat reeds voltooid was, omdat de schrijver-tekenaar steeds een eind voor liep op de publicatie. *'Omdat ik sedert 1964 voor mezelf werkte, viel mijn vaste bron van inkomsten weg. Ik kon toen op de reclame-afdeling van* Wehkamp *in loondienst komen, maar dat bleek geen succes. Het layout-werk op zich was zo weinig artistiek, dat ik er mijn ei niet kwijt kon. Vlak daarna ben ik weer gaan solliciteren en belandde bij* Fibo-*beeldonderwijs in Zeist, een bedrijf dat dia's maakt voor het onderwijs. Voor mij zat de tekenaar* **Ben Fokker**. *Ik heb veel samengewerkt met* **Jaap Visser**, *een kundig illustrator. Ik heb daar twaalf jaar gewerkt.'*

In het begin van de tachtiger jaren belandde Dick van de Pol bij uitgeverij Zomer en Keuning. Hij kwam daar op de loonlijst en zou er acht jaar met plezier werken. Toen kwam het ontslag. *'De luxe mensen waar ze eventueel buiten konden, kwamen het eerst op straat...! Ik ben daarna voor mezelf begonnen. Tot nu toe gaat het lekker. Naast veel teken- en reclamewerk heb ik op stripgebied nauwelijks meer iets gedaan. Voor een westernreeks van* **Ch. Hagen**, *verschenen bij Prisma, heb ik tien in stripvorm opgezette omslagen gemaakt en voor een jubileumuitgave van de* A.B.T.B. *heb ik nog een strip gemaakt over een geheim agent.'*

Anderhalf uur later bekijken we een map met werk van deze Arnhemse duizendpoot: Old Shatterhand, vele cartoons die Van de Pol voor Het Vrije Volk en De Gelderlander heeft gemaakt, prachtig illustratiewerk voor boeken van Thieme, Kok, enzovoort, enzovoort. Op de valreep laat hij me een serie omslagen zien, die in aquarel-gouache-techniek zijn uitgevoerd voor uitgeverij Kluitman en nog moeten worden verzonden.

'Momenteel heb ik het druk met series als Wolf, Brammetje Bond, Snelle Jelle *en...de geschiedenisverhalen van* ***Berend Jager***. Reinoud van Nimwegen, *de hoofdpersoon uit* Het Zwaard van Ridder Roeland *zal nog vele avonturen beleven.'*

HOE LANG HEE
STRIPALBUM N

Papier is geduldig, maar niet echt lang. Klimatologische en chemische invloeden zorgen er in hoog tempo voor, dat oude boeken (ook strips) verpulveren en daarmee geschiedenis worden. En zijn de boeken nog bestand tegen verzuring van het papier, overleven ze aanvallen van insecten en knaagdieren, dan zal de mens zelf de vernietiging van een boek in handen nemen, bijvoorbeeld door het te fotocopiëren. Kortom: haalt *Dick Bos* uit 1941 nog de eeuwwisseling?

Nederlands boekenkast in persoon **Boudewijn Büch** beschreef in *Boekenpest* (verschenen in 1985) de nabije toekomst van dat boek: 'Dit boek zal (als het niet op synthetisch of zuurvrij papier gedrukt is) over tien jaar voorzichtig aangepakt moeten worden. Over dertig jaar zal het gedeeltelijk uit elkaar gevallen zijn en over een halve eeuw zal het geheel verpulverd zijn.' Oorzaak hiervan is het boek zelf, dat zonder enige druk of medewerking van buiten zelfmoord pleegt. De gangbare papieren bevatten zuren welke inwerken op de structuur ervan. Het resultaat is beschadiging van deze structuur, waardoor het papier zijn weerstand verliest. Het enkel aanraken is in die toestand al voldoende om het uit elkaar te doen vallen.

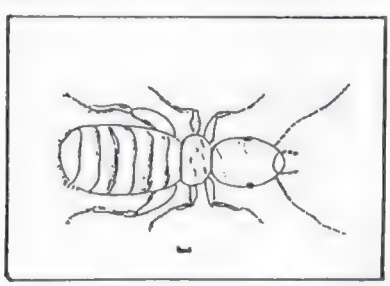

Met name bij Amerikaanse comics, die uitgegeven werden vóór 1950 is dit probleem al herkend. Het papier waarop deze stripverhalen gedrukt werden, is het zogenaamde krantepapier, een papiersoort die niet echt uitblinkt in duurzaamheid. Verzuring geschiedt hier vrij snel. Hoewel deze comics vaak verpakt zijn in speciale zuurvrije plastic zakjes, kunnen zij geen lang leven tegemoet zien. Zonder wat ertegen te kunnen doen, verpulvert in de nabije toekomst de inhoud van menige boekenkast met Amerikaanse comics.

Insecten in de boekenkast

Boeken kunnen niet zwemmen en ze zijn ook niet vuurbestendig. Verder delven ze vaak het onderspit in oorlogen en blijken ze niet bestand te zijn tegen de scherpe tanden van onze huisdieren of de grijpgrage vingers van kleine kinderen, die het leuk vinden artistieke veranderingen te doen plaatsvinden in boeken van oudere datum.

door
RICH THOMASSEN

Dit soort gebeurtenissen vindt, getuige **Büch** en het onlangs verschenen *Inter folia* (waarin de resultaten worden beschreven van een driejarig onderzoek, gericht op conservatie en restauratie van papier) regelmatig plaats, zodat de argeloze koper niet vreemd moet opkijken als zijn vondst, ter voorkoming van beschadiging verpakt in plastic, enige tekortkomingen vertoont. Toch zijn dit kleine calamiteiten, die gemakkelijk te vermijden zijn. In de regel gaat men niet met zijn boeken zwemmen, gebruikt men ze niet op de barbeque en houdt men kinderen, honden en katten verre van zijn verzameling. Echter, de complete flora en fauna blijkt bij onderzoek danig in de weer uw en mijn verzameling grondig in te dammen.

In vele boekenkasten huizen de kakkerlak, het zilvervliesje, de boekenluis, het klopkevertje, de houtkever en de spektor. Allemaal nijvere voorbeelden uit de insectenwereld, die verzot zijn op lijm, kunstleer en het papier zelf. Dankzij hun noeste arbeid gaat menig boek voor het nageslacht verloren. Trouwens, als u denkt, dat dergelijke vernietigers niet in uw boekenkast huizen, let dan eens op het huisinsect pur sang: de vlieg. Zij vreet

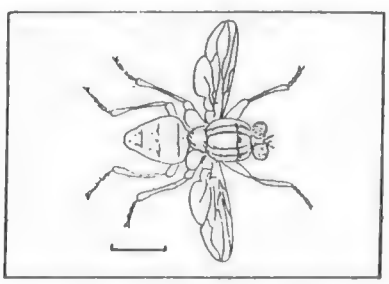

weliswaar papier noch lijm, maar laat overal vliegendrek achter. Niet alleen geeft dat lelijke vlekken op uw boeken en tekeningen, maar het is ook zeer bijtend. Volgens het onderzoek van *Inter folia* mag dit insect met zijn schijnbaar onschuldige werkwijze tot de gevaarlijkste insecten gerekend worden. Ook zwammen, schimmels en bacteriën plegen zich goed thuis te voelen in uw boekenkast en zijn eveneens niet erg bevorderlijk voor zowel uw gezondheid als die van uw boeken.

Zonnestraling

Misschien is uw boekenkast wel kind-, hond- en insectvrij en zijn uw boekwer-

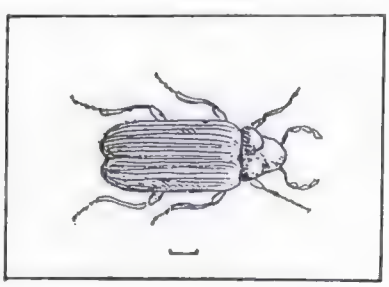

ken gedrukt op zuurvrij papier, dan nog mag u voor het voortbestaan van uw

FT HET OG?

verzameling vrezen. De zon doet met haar ultraviolette straling voor menigeen goed werk (zij verschaft een mooie, bruine huidsteint bijvoorbeeld), maar voor uw boeken is deze straling niet echt vriendelijk. Volgens *Inter folia* is één zonnebank al dodelijk: 'Wanneer het papier eenmaal blootgesteld is geweest aan licht, gaat de beschadiging voort, zelfs indien men het nadien in de duisternis bewaart. De beschadiging gaat langzamer dan bij verdere blootstelling, maar toch vlugger dan indien het papier nooit blootgesteld was. Het papier is kwetsbaarder geworden tegenover de andere aantastingsfactoren. De geoxydeerde cellulose ontkleurt sneller in het donker.' Ook warmte- en vochtigheidsverschillen zijn slecht voor de inhoud van de boekenkast.

Inter folia, handboek voor de conservatie en de restauratie van papier is gedrukt op een papiersoort van schijnbaar betere (zuurvrije?) kwaliteit. Het boek geeft nog

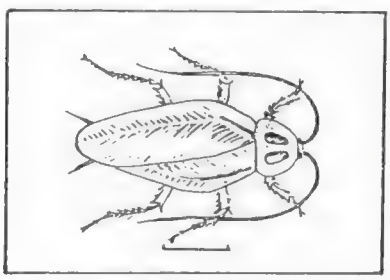

meer negatieve gedachten over uw verzameling. Mooi geïllustreerd met foto's toont dit werk wat er precies met de boeken gebeurt. Zo blijkt het alledaagse fotocopiëren ook al een nadelige invloed te hebben op boeken. Doordat zij op een glasplaat gedrukt worden, knakt de rug. Het uiteindelijke resultaat is, dat de lijm loslaat of dat de katernen losraken. Maar volgens *Inter folia* is er nog hoop.

Ontzuren

Al geruime tijd wordt er in archieven en bibliotheken gewerkt aan degelijke conserveringsmethoden, zij het niet altijd met succes. Proeven om boeken met gas te conserveren, hadden ontploffingen tot gevolg. Een goede conserveringswijze, afkomstig van de Library of Congress in Washington, is behandeling met diëthylzink ($Zn(C_2H_5)_2$). Dit proces is interessant voor massa-ontzuring (uw gehele stripverzameling, bijvoorbeeld) en tegen een redelijke prijs verkrijgbaar. Een waarschuwing: het product is zeer ontplofbaar!

Alvorens men zijn boeken in één of ander zuur werpt, dient men te onderzoeken of zij daartegen wel bestand zijn. Het zou tenslotte jammer zijn indien uw boeken niet ontzuurd werden, maar door dit zuur totaal vernietigd. *Inter folia* geeft als tip de boeken eerst te wassen.

Zuidpool

Hoewel het merendeel van de stripalbums

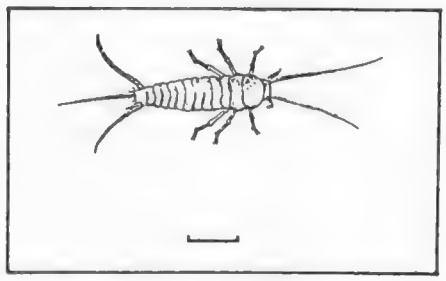

van recente datum is, mag hun hierboven geschetste toekomst niet vergeten worden. Met name die boeken en bladen die niet gedrukt zijn op zuurvrij papier (bijna alle, dus), kunnen het lot van verpulvering tegemoet zien. Comics en andere strips op krantepapier (wie heeft er nog knipsels van *Bommel* in zijn boekenkast?) hebben niet zo'n zonnige toekomst.

Maar er is nog een methode om uw boeken te redden: verhuizen naar de Zuidpool, compleet met uw verzameling. De

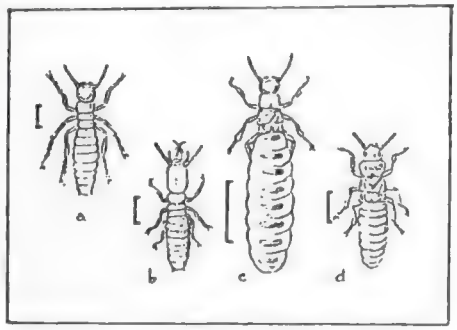

dagboeken van poolreiziger **Robert Falcon Scott** (1868-1912) werden zo'n zeventig jaar na zijn dood ontdekt in een hut in deze koude; in prima staat, zonder enig teken van verval. U mag uw strips ook in de vrieskast opbergen, alleen is lezen dan uit den boze!

Inter folia, handboek voor de conservatie en de restauratie van papier, **werd geschreven door** Anne Liénardy **en** Philippe Van Damme **en is voor Bfr. 600 plus verzendkosten te verkrijgen bij het** *Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium* **te Brussel, waar het boek in 1989 verscheen.**

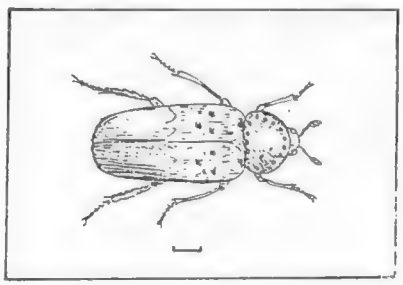

HEER BOMMEL EN DE PIKKIN RING 4545

De markies nam het sieraad, dat de dwerg hem overreikte, verrast aan. Het was een fraai bewerkte gouden ring waarin een fonkelende steen gevat was

„Parbleu!" sprak hij getroffen. „Een fraai geschenk, amice! Héél mooi, werkelijk. De Pikkin-ring, zei u?"

„Dat zei ik", verklaarde het mannetje, handenwrijvend. „Gerond en uitgeslepen door Pikkin zelf en de vatting is gehard in de vuren van de grote Dralpoen".

„Aha", prevelde de edelman. Hij stak het kostbare voorwerp aan de middenvinger en maakt een sierlijke beweging met de hand, zodat de steen flonkerde

„Mijn dank", hernam hij. „En wat nu de weg betreft . "

„De weg kun je krijgen!" riep het ventje. Zijn houding was plotseling weer veranderd en de manier waarop hij de ander beloerde had iets dreigends

„Alles kan je krijgen!" schreeuwde hij. „Met deze ring krijg je alles wat je hebben wilt. Alles, dus je snertweg ook! Maar zullen we eens kijken wat je liever hebben wilt: de weg of mijn schatten?"

De heer de Cantecler trok de wenkbrauwen op. Het fraaie geschenk weerhield hem om de ander op zijn plaats te zetten; daarom keerde hij zich om en liep zwijgend naar de uitgang. Onder het voortgaan kon hij echter niet laten uit de ooghoeken een blik op de kisten te werpen. Het goud en de juwelen wierpen felle lichtvonken door de grot en de edelman kon een lichte zucht niet weerhouden.

„Snuisterijen . . ." mompelde hij

Op dat moment klonk er een hol gerommel door de spelonk. De koffers en de kruiken die hij passeerde begonnen te schuiven; ze verloren hun evenwicht en voordat de markies ter zijde had kunnen springen lag hij reeds bedolven onder de schatten.

STRIPS & Geschiedenis

door
RIK SANDERS

In het vorige nummer van Stripschrift plaatsten wij het eerste deel van dit artikel, waarin Sanders voornamelijk de rol van het verleden in het beeldverhaal beschouwde. Er kwamen vragen aan de orde als 'Wat is de functie van het verleden in het beeldverhaal?', 'Welke middelen verschaft een striptekenaar zich om toegang te krijgen tot het verleden?' en 'Met welke problemen kan een striptekenaar worden geconfronteerd bij het maken van een beeldverhaal over het verleden?'. In dit tweede deel en slot van het artikel gaat de auteur in op de vraag of het beeldverhaal een bron van historisch onderzoek kan zijn.

2. De strip als historische bron

Historici zijn traag in het toepassen van beeldmateriaal als bewijs voor hun onderzoek. Meestal gebruiken ze dit potentiële bronmateriaal als illustratie bij hun betoog. Onderzoek naar cartoons als unieke spiegels van een maatschappij komt nog wel eens voor. (12) Maar de aanwending van beeldverhalen als bewijsmiddel gebeurt sporadisch. Toch zijn strips belangrijk, omdat er sporen in terug te vinden zijn die iets kunnen onthullen over de tijd waarin de strip gemaakt is. Net als ieder ander medium staan ze open voor allerlei thema's, opvattingen of houdingen en kunnen ze entertainen, informeren of onderrichten. Strips zijn moeilijker te interpreteren dan politieke cartoons, die meer een weergave zijn van actuele politieke en sociale problemen. Behoedzaam benaderd kunnen strips evenwel inzicht bieden in bepaalde onbewuste houdingen en ideeën. (13)

Zo heeft één van de belangrijkste mentaliteitshistorici van dit moment, **Michel Vovelle**, strips gebruikt als bron bij zijn onderzoek naar de collectieve verbeelding van de dood. In zijn artikel 'La mort et l'au-delà dans la bande dessinée' beschrijft Vovelle dat de dood in de 20e eeuw nog immer een gegeven is dat in de taboesfeer hangt. Maar dit wordt volgens hem langzamerhand doorbroken door allerlei media. Vovelle neemt het stripverhaal als voorbeeld voor dit soort media. In een aantal strips die hij onderzocht heeft, worden sterven, dood en hiernamaals nadrukkelijk besproken en uitgebeeld. De lezer raakt er aan gewend, waardoor het omgaan met de dood in het dagelijks leven vergemakkelijkt wordt. (14)

De symboliek en het taalgebruik in het stripverhaal kunnen sporen zijn, die wijzen op onderliggende collectieve houdingen en opvattingen. Vovelle ging, aan de hand van deze sporen, in strips op zoek naar een bepaalde omgang met de dood. Maar ook onbewuste ideeën over individuen of groepen mensen zijn op deze manier terug te vinden. Bij het portretteren van Japanners in stripverhalen, grijpen de makers ervan steevast terug naar voorstellingen die doorspekt zijn met aloude vooroordelen. Japanners worden collectief verbeeld als gewelddadig, onbetrouwbaar en decadent. De vraag in hoeverre deze opvattingen kenmerkend zijn voor de houding ten aanzien van Japanners in de westerse maatschappij zou een goed uitgangspunt voor historisch onderzoek zijn. (15)

Een tweede voorbeeld is de studie van **Maurice Horn**, een autoriteit op het gebied van strips in de Verenigde Staten, naar de houdingen ten aanzien van de vrouw in de strip. (16) Hij heeft dit gerelateerd aan een aantal ontwikkelingen in de Amerikaanse samenleving. De steeds groter wordende rol van de vrouw in de Amerikaanse maatschappij uitte zich, volgens Horn, in de 'comics'. (17) Draaide het in vroege comics vaak om de avonturen van mannelijke hoofdpersonen en was de vrouw alleen te zien als er gekookt of gewassen moest worden, in de latere comics verscheen een groeiend aantal vrouwelijke striphelden op het toneel dat een grotere, zij het meestal figuratieve, rol kreeg. Naast deze invloed van het emancipatieproces, zoals Horn het noemt, was volgens hem ook de vanuit Europa overgewaaide losse omgang met de erotiek merkbaar in de comics. Talrijke sexuele taboes werden in de jaren '60 en '70 in de Verenigde Staten doorbroken. De vrouw werd als lustobject afgeschilderd, wat juist een negatief effect had op de emancipatie van de vrouw in de comics. Horn concludeert dat de houding tegenover de vrouw in de comics uitsluitend gericht is geweest op mannelijke behoeftebevrediging. In tachtig jaar comics, 1897-1977, veranderde de afbeelding van vrouwen van totale onderdrukking ('de zwakkere sexe') naar totale uitbeelding ('the hot vamp').

Maar niet alleen de onbewuste houdingen en opvattingen vertellen iets over de tijd waarin een strip gemaakt is. Een auteur kan in een strip commentaar leveren op gewoontes, gebeurtenissen en gedragingen van de samenleving. De verbeelding van de maatschappij in de strip is een zelfbeeld van de auteur en geeft zodoende informatie over een bepaalde tijd. De wereld die **Carl Barks** met zijn *Donald Duck*-verhalen heeft geschapen, is bijvoorbeeld een spiegel van de Amerikaanse samenleving in de jaren '40, '50 en '60. Barks maakt gebruik van typische Amerikaanse preoccupaties als geld, geweld, competitiedrang, sociale druk en xenofobie en hij parodieert talloze cliché's en stereotypen die gangbaar zijn in de Noordamerikaanse maatschappij. (18)

Een andere strip, *The heart of Juliet Jones* van **Stan Drake**, is een goede bron voor onderzoek naar de Amerikaanse samenleving in de jaren '50. Er bestaat in de Verenigde Staten rond die tijd een afkeer van gewelddadige oorlogsstrips. Men heeft op dat moment genoeg van de ongenuanceerde strijd tussen goed en kwaad en is op zoek naar huiselijkheid en genoeglijkheid.

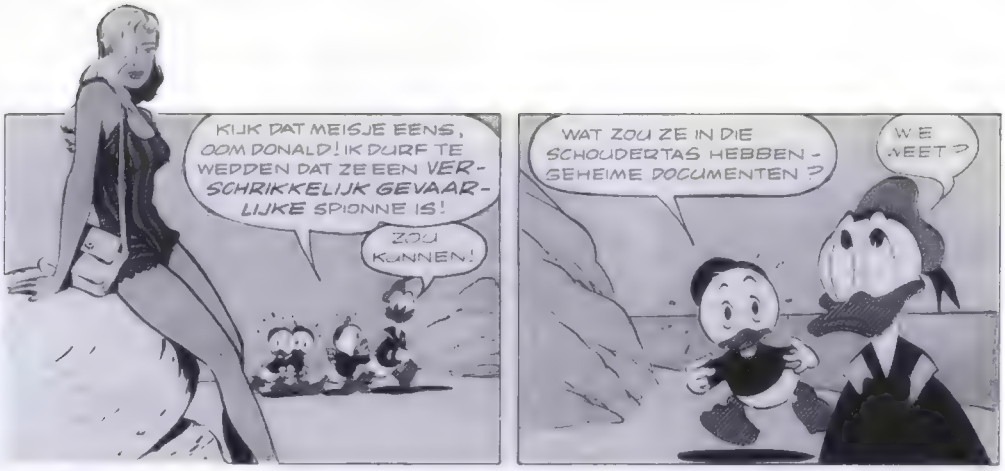
KIJK DAT MEISJE EENS, OOM DONALD! IK DURF TE WEDDEN DAT ZE EEN VERSCHRIKKELIJK GEVAARLIJKE SPIONNE IS!
ZOU KUNNEN!
WAT ZOU ZE IN DIE SCHOUDERTAS HEBBEN - GEHEIME DOCUMENTEN ?
WE MEET ?

***Donald Duck en het geheim van geheim-agente Triple-X* van Carl Barks uit 1950: vol met typische Amerikaanse preoccupaties**

Deze gevoelens wil men geprojecteerd zien in de comics. Stan Drake voldoet aan deze behoefte. In *The heart of Juliet Jones* treden geen onnatuurlijke superhelden op, maar mensen van vlees en bloed. De verhalen draaien om de gebeurtenissen rond een Amerikaans gezinnetje, dat een huis in een slapende suburb bewoont. Geïnspireerd door de talloze soap-opera's op de radio, werkt Drake met realistische karakters vol goede en slechte eigenschappen. (19) De soap-strip van Drake is een regelrechte afdruk van het Amerikaanse kleinsteedse denken in de vijftiger jaren. Alle verlangens, idealen en frustraties van de 'American Dream' komen in de strip naar voren. Succes, rijkdom, mooie kleding, de geborgenheid van huwelijk en gezin en het méér-willen-hebben dan buren of vrienden (het keeping up with the Jones'-effect!) vormen de rode draden in de strip. Als Julia Jones weet dat de relatie met haar verloofde Gig stuk is gelopen, huilt zij in de armen van haar vader uit. Deze troost haar met de woorden: 'Ik ben óók maar 'n simpele ziel, hoor... Maar neem nou maar van mij aan, dat wat er gebeurd is, beter NU kon gebeuren, dan over een paar jaar, als je getrouwd was...'. 'Je hebt gelijk, paps...', antwoordt Julia. (20)

Een derde invalshoek is strips als bron te gebruiken voor onderzoek naar de populaire cultuur uit een bepaalde periode: hoe amuseren mensen zich, wat is hun vermaak? Onderzoek is dan niet gericht op een mentaliteit of tijdsbeeld die uit een strip te halen zijn, maar op de strips en de lezers zelf. Gedacht moet worden aan vragen als: 'Welke beeldverhalen worden er gelezen?', 'Wie lezen ze?', 'Hoe belangrijk is de rol van het stripverhaal binnen het geheel van vrijetijdsbestedingen?' en 'Wat is de invloed van strips op hun lezerspubliek: identificeert de lezer zich met zijn strip en heeft dat uitwerking op zijn gedrag in het dagelijks leven?'. Belangrijk materiaal waaraan dit soort vragen is te toetsen, zijn de krantestrips en strips in tijdschriften. De stripverhalen bereiken via krant of tijdschrift veel mensen tegelijkertijd en het lezerspubliek is, indien er een goed geïnformeerd abonneebestand aanwezig is, te achterhalen.

De Engelse sociaal-historicus **Peter Bailey** heeft bijvoorbeeld de krantestrip *Ally Sloper's Half Holiday* als bron gebruikt voor zijn studie naar de transformatie van de Engelse volkscultuur in een massacultuur eind 19e eeuw. (21) Voor Bailey is Ally Sloper uitstekend geschikt om iets te vertellen over de invulling van de vrije tijd in de laat-negentiende-eeuwse samenleving in Engeland: 'It offers a running commentary on the general expansion of leisure and popular culture while providing a specific case history in the development of the popular press, a central indicator and agent of change in the period'. (22) Ally Sloper was zeer populair en sprak tot de verbeelding bij brede lagen van de bevolking. De lezers koesterden de strip door de zelfverzekerdheid en het optimisme van Ally Sloper en zijn kornuiten. De strip was een surrogaat voor de sociale functies van familie en vereniging. De krant waarin Ally Sloper werd gepubliceerd, wist de identiteit van de strip goed te verkopen. Veel prijsvragen werden uitgeschreven en een uitgebreide merchandising werd opgezet. Op deze manier kon de band die de lezers met de strip hadden, nog steviger worden. Het kenmerkt de tijd waarin in Engeland een grote commerciële markt aan het ontstaan is.

Het lezen van een stripverhaal is meer dan alleen puur vermaak. **Thomas M. Kemnitz** heeft er al een keer op gewezen: strips zijn een afspiegeling van de fantasiewereld van een generatie. Voor Kemnitz staat vast, dat de indrukken die opgedaan worden tijdens het lezen, invloed uitoefenen op de ontwikkeling van een generatie. Zo droomden Engelse jochies in de eerste helft van de 19e eeuw weg met *Robinson Crusoe*, terwijl Amerikaanse kids in deze eeuw fantaseerden met de gewelddadige avonturen uit de comics: *Spiderman*, *Superman* en *Lone Ranger*. (23) In Europa werd na de Tweede Wereldoorlog juist weer meegeleefd met *Kuifje* of *Dick Bos*. Tegenwoordig is in Nederland *Joop Klepzeiker* razend populair en *Batman* de veteraan met talent. (24)

Zulk waardevol bronnenmateriaal als strips mag een historicus niet negeren. Toch moeten voorbeelden van onderzoek waarin strips gebruikt zijn, bijeengeschraapt worden. Natuurlijk, de onbekendheid met dit materiaal, de vele vooroordelen die nog steeds heersen (strips zijn 'kauwgom voor het oog' en alleen voor kinderen) en de problemen met interpretaties verhogen niet de gebruikersvriendelijkheid ervan. Maar elk bronmateriaal heeft zo zijn eigen beperkingen en eigenaardigheden. Ik heb een aantal mogelijkheden van het gebruik van strips laten zien, die mijns inziens zeker meer navolging verdienen.

Met dit artikel heb ik willen aantonen, dat de stripmaker méér historici moet 'ontmoeten', wil hij een goede historische strip maken. Daartegenover staat, dat de historicus zich bewust dient te worden van het bestaan van de stripmaker en zijn strips. Hij doet dan niet alleen de stripmaker een plezier door zijn strips te lezen, maar ook zichzelf. Want naast het uitstekende amusement dat hem geboden wordt, vindt de historicus wellicht een nieuwe ingang voor onderzoek!

Notenlijst

Algemene opmerking: bij de meeste stripverhalen die genoemd worden, staan de tekenaar en de scenarist of de tekenaar-scenarist tussen haakjes er achter.

12. T.M. Kemnitz, 'The cartoon as a historical source', in: *Journal of interdisciplinary history* iv: 1 (1973) 81-93.
13. Ibidem
14. M. Vovelle, 'La mort et l'au-delà dans la bande dessinée', in: *L'Histoire* 3 (1978) 34-42.
15. M. de Mey, 'Japanners, gestript', in: *Geschiedenis getekend* 104-105.
16. M. Horn, *Women in the comics, 1897-1977* (New York/Londen 1977)
17. 'Comic' is de Amerikaanse en Engelse benaming voor stripverhaal.
18. W. van Helden (red.), *Carl Barks en de mythe van Walt Disney's Donald Duck* (Zeist 1985).
19. K. de Bree, 'Stan Drake', in: *Het hart van Julia Jones I* (Haarlem 1982).
20. Het hart van Julia Jones I (Drake) 14.
21. P. Bailey, 'Ally Sloper's Half-holiday: comic art in the 1880s', in: *History workshop* 16 (1983) 4-31.
22. Ibidem, 6.
23. Kemnitz, 'The cartoon as a historical source' 83.
24. Kuifje (Hergé), Dick Bos (Mazure), Joop Klepzeiker (Schreurs). Batman is tegenwoordig weer in, zowel op stripgebied als in de filmwereld. Populaire stripverhalen van Batman worden momenteel gemaakt door Frank Miller en door Alan Moore en Brian Bolland.

Rik Sanders (23) is in het dagelijks leven zesdejaars geschiedenisstudent aan de Rijksuniversiteit Utrecht.

François BOURGEON

DE VOEDINGSBODEM VAN EEN

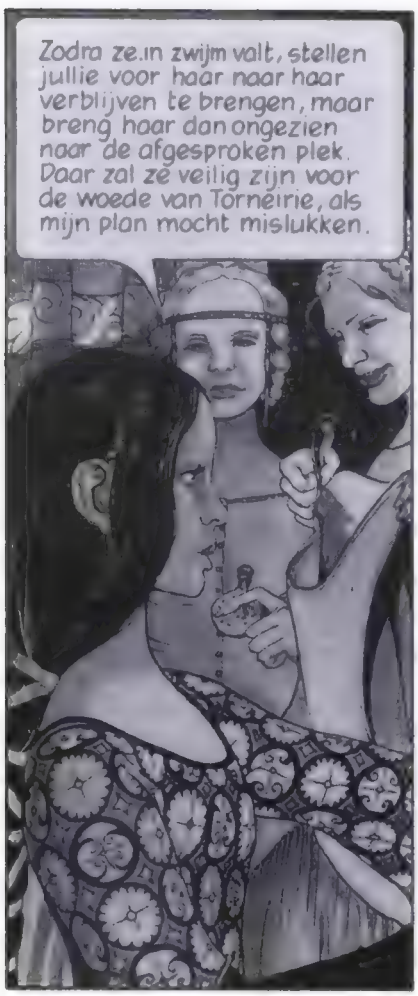
Zodra ze in zwijm valt, stellen jullie voor haar naar haar verblijven te brengen, maar breng haar dan ongezien naar de afgesproken plek. Daar zal ze veilig zijn voor de woede van Torneirie, als mijn plan mocht mislukken.

Drie en een half jaar heeft François Bourgeon **aan** *De laatste zang van de Malaterres* **gewerkt.**
Het enorme succes van *De Kinderen van de Wind* **heeft het de succesvolle auteur mogelijk gemaakt, om in alle rust aan zijn middeleeuwse trilogie te werken. De avonturen van Mariotte, Anicet en de ridder worden afgesloten met een dik kleurenalbum, dat onlangs werd genomineerd voor de** *Stripschappenning* **voor het beste buitenlandse stripalbum van het jaar.**

Rust krijgen om te werken is het voordeel van de roem, want terwijl de meeste auteurs gebonden zijn aan 46 of 54 pagina's, mag Bourgeon zich uitleven in een boek dat 126 bladzijden telt. 'De albums worden uitgebracht op papier dat de kleuren beter tot hun recht doet komen. De uitvoering maakt het mogelijk om kwaliteitsalbums tegen een redelijke prijs aan te bieden.'
De liefde voor het zeilen komt tot uiting in *De Kinderen van de Wind*, maar de 18e eeuw interesseert Bourgeon niet echt. Hij geeft de voorkeur aan de Middeleeuwen. Een tijdperk, dat met al zijn legendes een rijke voedingsbodem is voor een groot verteller. Het idee voor *De Gezellen van de Schemering* ontstond uit deze passie. 'Ik wilde in één verhaal alle banden zichtbaar maken die bestaan tussen de verschillende culturen die elkaar in de geschiedenis hebben opgevolgd. Ik wilde laten zien hoe heidense feesten en gebruiken onder invloed van het Christendom veranderden en in de loop der eeuwen hun oorspronkelijke karakter verloren.'
De geheimzinnige zwarte ridder die in de hele cyclus van *De Gezellen van de Schemering* een hoofdrol speelt, is de verpersoonlijking van middeleeuwse mythes en legendarische helden. Er komen beelden naar boven van Merlijn en de Ronde Tafel. 'Merlijn,' zegt Bourgeon, 'behoort tot de vroege Middeleeuwen. De tijd van de hoofse ridderlijkheid, waarvan de zoektocht naar de Graal de zuivere afspiegeling is. Maar in werkelijkheid gaat de figuur van Merlijn veel verder terug in de geschiedenis. Merlijn is deel uit gaan maken van de katholieke cultuur, maar verloochent zijn Keltische afkomst niet. De ridder kondigt het einde aan van de periode waar hij toe behoort. Het is zowel het einde voor de Malaterres als het einde van een tijdperk.' De keuze voor de 14e eeuw wordt langzaam duidelijk. 'De feodale Middeleeuwen komen tot een einde met de afloop van de honderdjarige oor-

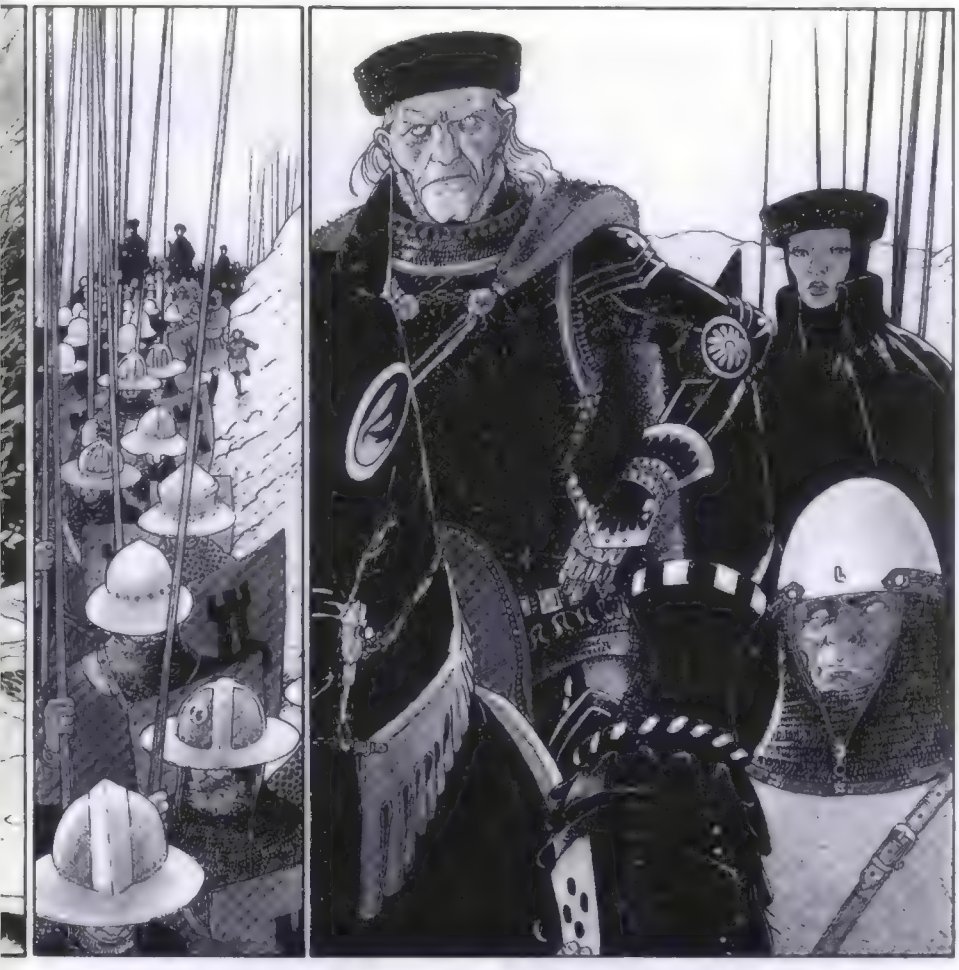

GROOT VERTELLER

door

LUC DUTHIL

log. Ik heb getracht dit duidelijk te maken. De ridder behoort aan het verleden. Hij is een telg van de feodale krijgsadel die onherroepelijk overvleugeld zal worden door de beroepslegers van de koningen van Frankrijk. In *De laatste zang van de Malaterres* zijn er personen die behoren tot de oude orde en die samen met de ridder van het toneel verdwijnen. En er zijn er als Mariotte, die de blik naar de toekomst wenden en het avontuur overleven.'

De cyclus

De ambitieuze opzet van *De Gezellen van de Schemering* verschilt wezenlijk van de feuilleton-opbouw van *De Kinderen van de Wind*. Het avontuur wordt niet vergeten, maar de drie albums vormen een complex geheel. De drie albums vertellen elk een deel van het verhaal en *De Laatste zang van de Malaterres* verklaart de twee voorafgaande delen. Volgens Bourgeon kan de serie op deze vereenvoudigde manier geïnterpreteerd worden: 'Het eerste deel, *De betovering van het Nevelwoud*, is de inleiding. Het tweede deel, *De vale ogen van de moerasstad* is een haast droomachtig tussenspel. Dat deel is te beschrijven als een voorspellende droom. In geheimtaal worden er op een versluierde manier aanwijzingen gegeven en toespelingen gedaan op wat in het derde en belangrijkste deel zal gebeuren. Alle voor de serie belangrijke elementen zijn in het laatste album terug te vinden.' Het is niet zo, dat Bourgeon alle details bij het begin van de serie voorzien heeft. 'Laat ik eerlijk blijven. Ik vind, dat een scenario tijdens de uiteindelijke realisatie moet evolueren en veranderen. De langzame uitwerking is één van de grote voordelen van het stripverhaal. Als je twee of drie jaar aan een bepaald project werkt, heb je de tijd en de mogelijkheid om het verhaal aan te passen aan de hand van iets, dat je gelezen of ontdekt hebt. Ik wist vanaf het begin waar ik naar toe wilde, maar ik beschikte toen nog niet over de documentatie die het mogelijk heeft gemaakt om het verhaal in het derde album te verrijken.

Het is soms moeilijk om de werkelijkheid van de fantasie te onderscheiden. Schrijvers en scenaristen verwerken en gebruiken alles wat er om hen heen gebeurt. Zelfs een gesprek met een vriend.' Tijdens een reis in de Pyreneeën bezoekt Bourgeon het huis van de *Consuls van Mirepoix*. De gebeeldhouwde ornamenten die dit huis sieren zijn in het album terug te vinden als de grijnzende stenen monsters aan de gevels van het badhuis waar Mariotte gaat werken. Als een verwoed lezer van archeologische en historische tijdschriften, heeft Bourgeon een enorm archief opgebouwd, waar hij nog niet eens één tiende deel van gebruikt heeft.

Soms lijkt het alsof het toeval te hulp schiet. 'Toen ik bijvoorbeeld de kasteelkeukens tekende, kreeg ik een afbeelding onder ogen van een zojuist opgegraven 14e eeuwse vijzel. Het spreekt voor zichzelf, dat ik de vijzel in mijn tekening verwerkt heb.'

Drie zusters, drie kleuren

De overvloedige details hebben niet alleen de functie om het decor te verrijken en de lezer vertrouwd te maken met de Middeleeuwen, maar staan in rechtstreeks contact met de essentie van het verhaal. 'Hoewel het verhaal zich ten tijde van de gotiek afspeelt, heb ik mij tijdens het gebruiken van symbolische elementen laten inspireren door de Romaanse bouwkunst. Het boeiende aan de Romaanse kunst is, dat het beladen is met symboliek. Ik hou er van om dingen af te beelden die pas opgemerkt worden als het verhaal aandachtig gelezen wordt. Als de berentemmer Luce samen met Mariotte

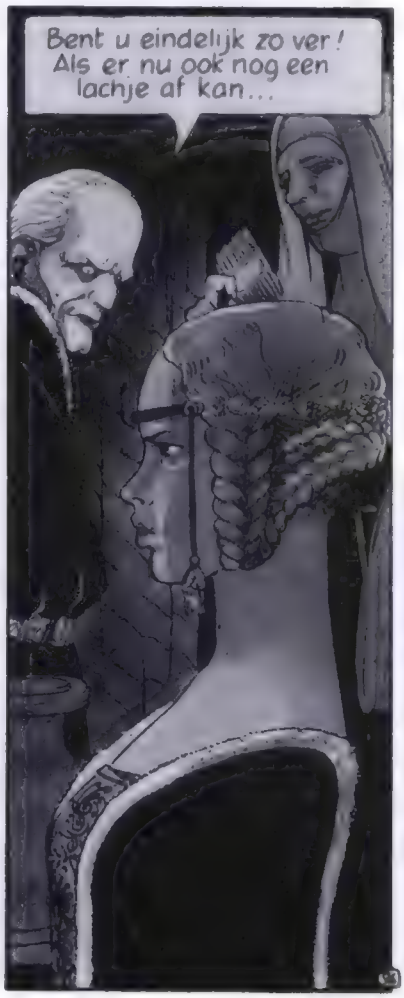

door de stad wandelt en hij haar vertelt van de Joden die in hun huizen verbranden, heb ik op de achtergrond schoorstenen getekend die voor mij het beeld weergeven van de Nazi-ovens.'

Bourgeon zou Bourgeon niet zijn, als hij niet naar de rotte plekken van onze eeuw zou verwijzen! Met *De laatste zang van de Malaterres* nemen wij afscheid van het land der dromen, om kennis te nemen van de wrede Middeleeuwen. De Middeleeuwen die beheerst worden door geweld, slavernij en religieus fanatisme. Bourgeon weet die donkere eeuwen net zo overtuigend neer te zetten als het leven aan boord van de 18e eeuwse schepen in *De Kinderen van de Wind*. Waar de dromen vervliegen wint het verhaal aan leesbaarheid en er wordt afstand genomen van een subtiele vertelwijze. *De laatste zang van de Malaterres* is ook een kleurrijk portret van een middeleeuwse stad en een sprong naar een barok universum.

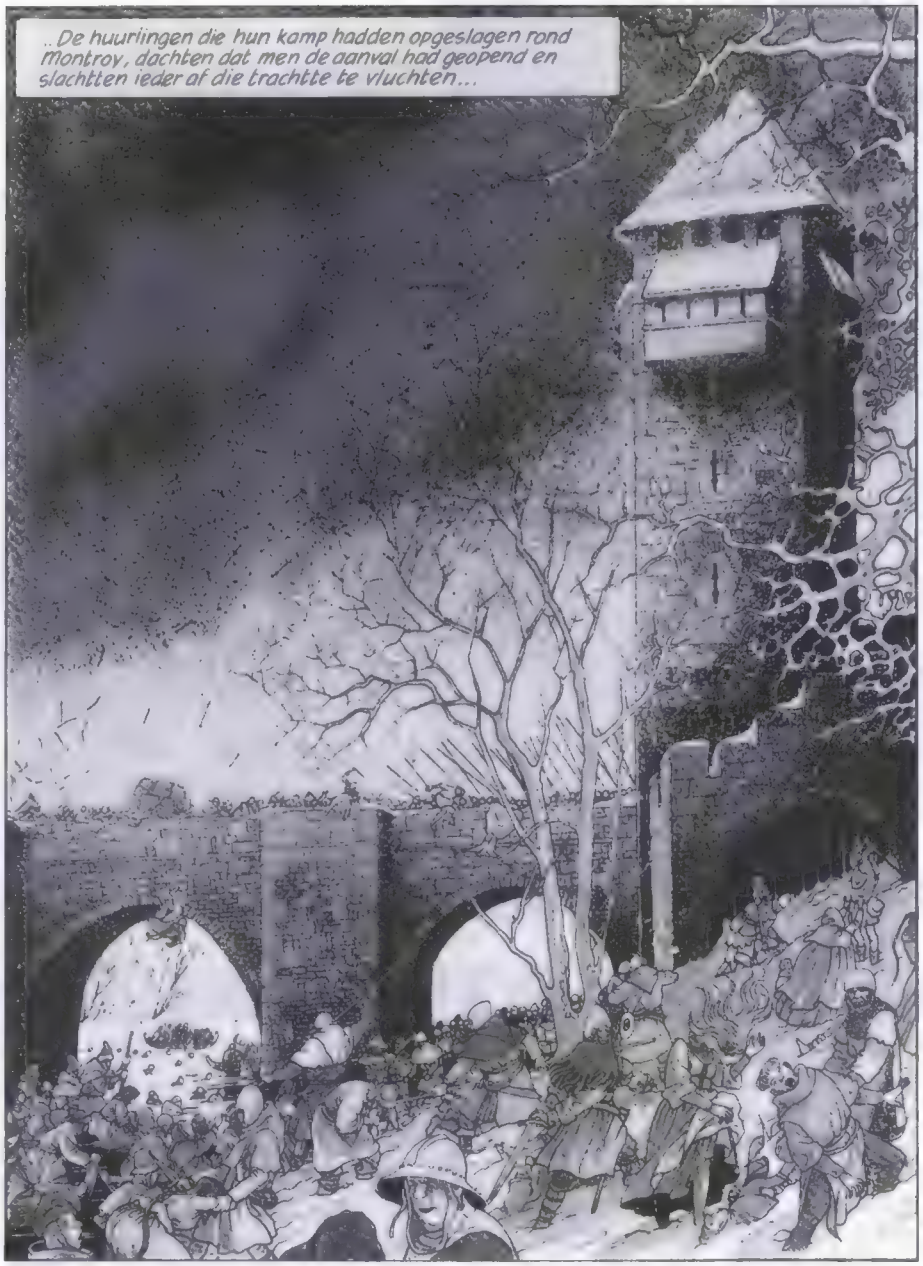
..De huurlingen die hun kamp hadden opgeslagen rond Montroy, dachten dat men de aanval had geopend en slachtten ieder af die trachtte te vluchten...

Maar wil Bourgeon ons niet teveel vertellen in zijn overvolle tekeningen? Worden de Middeleeuwen op deze manier niet teruggebracht tot een neo-gotische catalogus á la **Viollet-Le-Duc**? (1)

Bourgeon verdedigt zich. 'Ik heb niet geprobeerd om de Middeleeuwen in scène te zetten of om een decoratief geheel te tonen. Het verhaal speelt zich af tegen een stedelijke achtergrond en het is dan ook logisch dat er veel details te zien zijn'. De kleurrijke en overvloedige inrichting van het kasteel – gebaseerd op het slot van *Tournoël* bij Clermont-Ferrand – berust op waarheid en komt overeen met de mode die toen in zwang was. Nog meer symboliek: drie zusters, drie kleuren. Rood, wit en zwart. De laatste zang is opgebouwd rond deze klassieke symboliek. Carmine, Blanche en Neyrelle; het bloed, de maan en de nacht. De namen vinden hun weerklank in de haren van de zusters (rood, blond en zwart), terwijl de symboliek zijn schaduw werpt op de respectievelijke karakters. Het is een spel dat langzaam ontdekt wordt als men de verhalen herleest. Gevoed door middeleeuwse legenden, verwordt het verhaal tot een sprookje en – net als bij alle andere sprookjes – zijn de effecten gezocht. De kracht van Bourgeon is te vinden in het feit, dat deze elementen het verhaal en de leesbaarheid nooit verstoren.

Dit boek, met zijn uitgebreide dialogen, is heel wat anders dan de lege en rechtlijnige stripscenario's die aan de lopende band geproduceerd worden. *De laatste zang van de Malaterres* leest niet gemakkelijk. Stap voor stap moet de lezer voortschrijden om de lijn van het verhaal niet te verliezen. De aandachtige lezer zal echter duizenden verborgen schatten ontdekken en de verteller blindelings volgen. Het scenario van *De Gezellen van de Schemering* is veel complexer dan dat van *De Kinderen van de Wind*, maar het verhaal blijft veel beter overeind.

'Ik heb mijn best gedaan om vooral het derde deel zo samenhangend mogelijk neer te zetten. Als je de albums leest en herleest kom je erachter, dat alles met elkaar verbonden is. Net als in een wandkleed.'

Taalgebruik

Waar komt het aparte woordgebruik van de hoofdpersonen vandaan? Sinds het verschijnen van het eerste deel heeft de lezer de tijd gehad om er aan te wennen. Natuurlijk staat het taalgebruik ver af van het middeleeuwse gesproken woord. Dit taalgebruik zou volgens Bourgeon te moeilijk zijn. 'Het probleem is, dat wij alleen de geschreven taal kennen. Er zijn wat oude kluchten, die nog het dichtst moeten staan bij de taal die toen gesproken werd, maar dat is alles. Ik heb dus geprobeerd om een middeleeuwse toon aan te houden, door oude woorden te gebruiken, maar ik heb er geen enkele zelf verzonnen. Ik heb een keuze gemaakt uit de meest toegankelijke woorden. Het idioom moest zoveel mogelijk nuances uitdrukken. De woorden heb ik gevonden in middeleeuwse teksten en Oud-Franse woordenboeken. Ik heb altijd geprobeerd om anachronismen te vermijden.
Wel ben ik vaak in de verleiding gebracht om neologismen te gebruiken, maar elke keer dat ik een woord wilde verzinnen, bleek dat woord al te bestaan. In de Middeleeuwen werden er namelijk veel nieuwe woorden bedacht, die op een vrije manier ontleend werden aan de wortels van de taal.' Dit kleurrijk taalgebruik geeft smaak aan het verhaal en het biedt de mogelijkheid om woorden te gebruiken die in het moderne Frans bijna vulgair over zouden komen. Bourgeon, die een groot liefhebber is van **Rabelais** (2), komt in contact met de wellustige Middeleeuwen. De dood is altijd aanwezig, maar het leven ook. In het derde deel van de cyclus komt een uitgebreid scala personages aan bod. In de eerste twee delen concentreerde het verhaal zich rond drie hoofdfiguren, maar in *De laatste zang van de Malaterres* worden er allerlei pittoreske personen geïntroduceerd die meer zijn dan simpele figuranten. De ontmoetingen met deze mensen maken het voor Mariotte, Anicet en de ridder mogelijk om hun keuze te maken. Het trio vormt in de eerste twee albums een onafscheidelijk

Hoor je dat, Mariotte?! Een vrouw, die wist dat de dood haar wachtte, kon haar haat overwinnen en had nog voldoende vertrouwen in het leven om te hopen dat haar moordenaars medelijden zouden krijgen met haar dochtertje als de storm geluwd was! Ik noem de het kind Anaïs.
Anaïs! Is Anaïs dan een kind van joden of zigeuners?!
Anaïs is een kind van een hoopje as

gezelschap; de verschillende wegen die ingeslagen worden leiden tot de definitieve scheiding. Mariotte, die met haar levenslustige aard zo verschilt van de in het verleden levende ridder, zal haar weg vinden. 'Ik wilde het verhaal niet al te pessimistisch afsluiten. De epiloog is positief. Het is het bewijs, dat het leven ondanks alles verder gaat. Mariotte begint aan een nieuw leven, met de partner van haar keuze.' De cyclus *De Kinderen van de Wind* werd ook op deze wijze afgesloten.
Het open einde biedt perspectief aan een gelukkige toekomst. Een toekomst die gefundeerd is op de puinhopen van het verleden. Het album is, zoals eerder gezegd, de getuigenis van een wereld die uit elkaar valt. En Bourgeon heeft geen middel geschuwd om dit te tonen. *De laatste zang van de Malaterres* is een boek dat de lezer lang bij zal blijven.

Noten

1. Architect (1814-1879) en berucht restaurateur.
2. Een van de eerste Franse proza-schrijvers uit de 16e eeuw (1483?-1533).

Bovenstaand artikel verscheen oorspronkelijk in Les Cahiers de la BD nummer 88 van maart 1990 en werd vertaald en bewerkt door Eric de Graaf.

Toekomstmuziek

***Bourgeon** werkt momenteel aan nieuwe projecten, maar zo openhartig als hij is over* De Gezellen van de Schemering *en* De Kinderen van de Wind, *zo terughoudend is hij over zijn toekomstplannen. Hij ziet dit als een vorm van respect voor de lezer. Een project verandert voortdurend van vorm, het is dus nutteloos om er uitspraken over te doen. 'Ik ga proberen om een avontuurlijk verhaal te maken, dat totaal verschilt van mijn eerder verschenen werk. Zoals het er nu naar uit ziet, worden het twee omvangrijke albums. Ik krijg steeds meer tegenzin om mijn verhalen tot 46 pagina's te beperken. Een album als* De laatste zang van de Malaterres *heeft mij de voordelen in doen zien van een lang verhaal, waarin alles op zijn plaats valt.' Het unieke is, dat Bourgeon de klus niet alleen zal klaren. Een vriend zal hem helpen met het scenario, het vergaren van de noodzakelijke documentatie en het maken van maquettes en schetsen van de decors en kostuums.*
Nog opvallender is, dat het in dit geval niet gaat om een historisch verhaal. Het belooft een bijzonder interessante opgave te worden voor een auteur die liever kastelen dan flatgebouwen tekent.

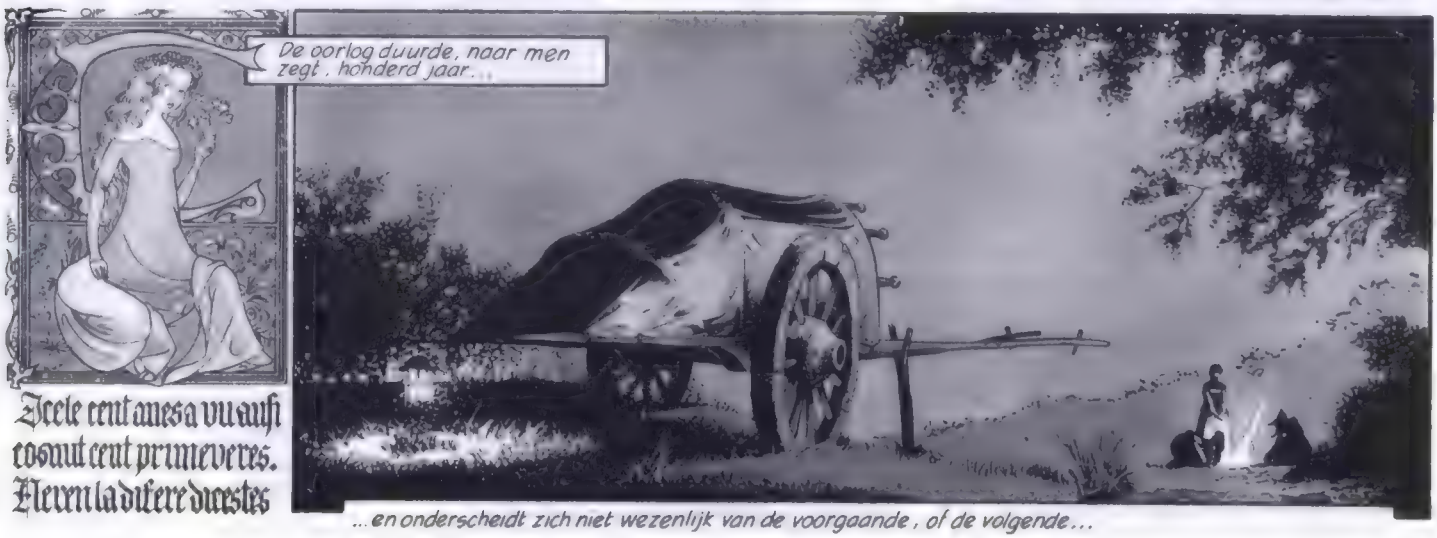

...en onderscheidt zich niet wezenlijk van de voorgaande, of de volgende...

BOURGEON

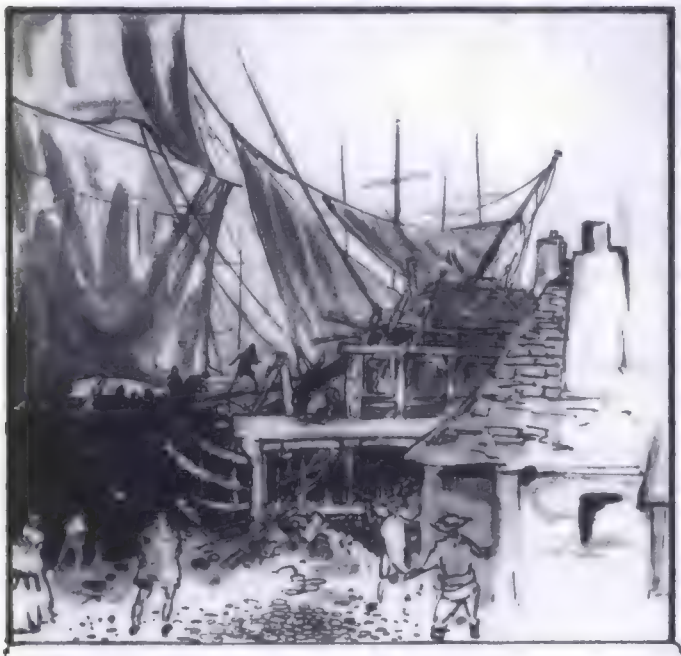

Het was geen gewoon onweer die dag.

En het was geen toeval dat de dochter van de oude **Cabidoul** thuis was toen het zeilschip **"La Mutine"** het huisje ramde.

Vader en dochter leken sprekend op elkaar. De gelijkenis tussen het boegbeeld van de **"La Mutine"** en **Marie** was bijna net zo treffend.

Marie kwam jaren geleden om het leven toen ze verpletterd werd onder een draagbalk.

Misschien was dit de reden dat de oude **Cabidoul** haar beeld uitsneed in het houtwerk van de **"La Mutine"**. De oude man hield veel van **Marie**. Zelfs teveel.

Als kind had hij haar al liefgehad en hij dacht dat zij de enige vrouw in zijn leven zou zijn...

Toen zij met een ander trouwde werd hij gek. Kwade tongen beweren zelfs dat hij de hand heeft gehad in haar dood.

Maar dat zijn sprookjes. Anders zou men nog gaan denken dat **Marie** zich op de oude man heeft gewroken door hem zijn dochter te ontnemen.

En dat gelooft u toch niet, meneer?

Ik ook niet. Maar er zijn er die dit trieste verhaal graag aandikken...

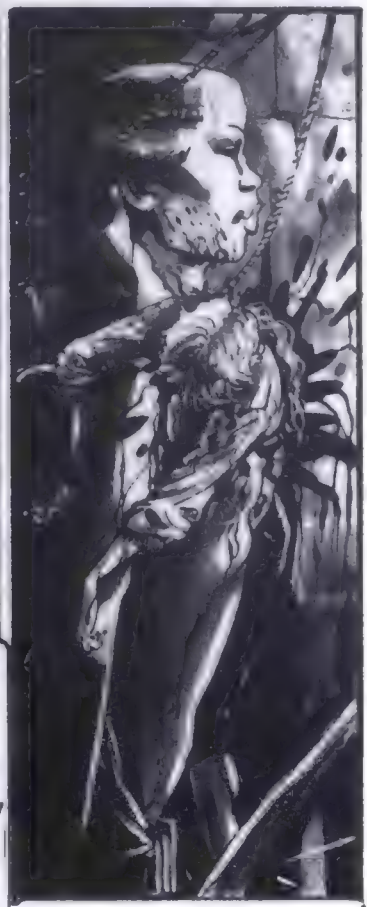

Het blijft ellendig. Arm meisje.
Gevangen in een dodelijke omhelzing.

FRANÇOIS BOURGEON 82

Max Faccioni 1: In de greep van het vuur
Max Faccioni 2: De gevallen engel

Goffaux
Lombard 1989 en 1990
ISBN 90-6421-726-2 (deel 1)
ISBN 90-6421-805-6 (deel 2)
Prijs per deel *f* 8,95
(48 pagina's, kleur, s.k.)

De private eye is van alle detectivesoorten de meest menselijke en de minst perfecte, maar **Goffaux** maakt het in *De gevallen engel* wel erg bont. Op het moment dat *Faccioni* ten tonele gevoerd wordt, hangt hij ladderzat in een nachtclub over een

tafel en de rest van deze geschiedenis komt hij er niet echt bovenop. Hij wordt verdacht van moord en belandt niet slechts in de goot, maar zelfs in het riool. Zoals gebruikelijk in het genre is ook Faccioni geen al te beste maatjes met justitie. Het komt inspecteur *Sims* dan ook uitstekend uit, dat *Max Faccioni* met een pistool wordt aangetroffen bij het lijk van zijn vriend *Rohmer*. Er is nog een ander bij deze moord betrokken, maar wie verdenkt nu een tienjarig meisje, dat net wees is geworden? Max Faccioni slaagt er gelukkig na alle doorstane ellende in om de moord op Rohmer op te lossen. Je bent tenslotte detective of je bent het niet.
De gevallen engel heeft geen sterke plot; deze hangt te veel van toevalligheden aan elkaar. Maar sfeer heeft de strip wel.
Goffaux is een tekenaar, die zijn opleiding genoot bij het befaamde Atelier R, de stripschool die een tijd geleid werd door **Claude Renard** en die talenten voortbracht als **Andreas**, **Berthet** en **Cossu**. Van zijn generatiegenoten is Goffaux degene die het minst gepubliceerd heeft, maar consequentie kan hem niet ontzegd worden. Al negen jaar geleden verscheen een eerste album van *Faccioni* bij Michel Deligne. Hierna zette Goffaux de reeks voort bij Dupuis met enkele korte verhalen en één lang en tenslotte werd zijn detective vorig jaar eindelijk de titelheld in een reeks, die wordt uitgegeven door Lombard.

De cover van het eerste album *In de greep van het vuur* doet sterk denken aan affiches van avonturenfilms uit de jaren vijftig: de onverschrokken held, een knappe vrouw, die hij beschermend omarmt en een dreigende achtergrond bepalen de sfeer. In *In de greep van het vuur* is *Faccioni* meer detective en minder underdog dan in deel twee, maar ook in dit verhaal speelt persoonlijke betrokkenheid bij degenen die hij te hulp snelt een rol: *Curtis Sunblaze* is degene met wie Faccioni in 1945 zij aan zij heeft gevochten. Curtis is rijk geworden als oliemagnaat, maar de omstandigheden keren zich tegen hem wanneer hij proefboringen laat verrichten op terrein waar Indianen leven. Zijn handel dreigt door brandstichtingen in vlammen op te gaan.
Ook in *In de greep van het vuur* is niet de plot de sterkste kant van het verhaal, maar de sfeer. De hitte is bijna vanaf de pagina's voelbaar.

HP

Sam 1: De garage

Bosschaert & Legendre
Standaard 1990
ISBN 90-02-16358-4
Prijs *f* 7,95
(48 pagina's, kleur, s.k.)

Ze is een jaar of zeventien en heeft één overheersende passie: oude auto's. Daarom werkt ze op een autokerkhof en droomt in 'haar' auto van verre tochten, stoere mannen en spannende avonturen. Om vervolgens weer in de werkelijkheid terug te vallen.
De garage is het eerste album in de serie *Sam* en een veelbelovende beginneling. Het album bestaat uit vijf op zichzelf staande verhalen, waarvan het eerste een kennismaking tussen *Sam* en de lezer inhoudt en tussen Sam en de garage. In het tweede blijkt, dat Sam niet de enige is die er dromen op na houdt, terwijl in het derde verhaal de auto weer de hoofdrol speelt. In het vierde verhaal is Sam de held en blijken dromen wel eens werkelijkheid te worden. Het laatste verhaal bevat het broodnodige stukje milieubesef. Leuk voor iemand die zo gek op auto's is.
Het aantrekkelijke van dit album is het geheel; het is niet zo, dat een bepaalde stijl van taal of tekenwerk, een briljante plot of

interessante karakters de sfeer van het boek bepalen en zodoende positief beïnvloeden. De verhalen zijn plezierig en laten zich gemakkelijk lezen, de personages en surroundings sluiten daar goed bij aan en zelfs de inkleuring versterkt de indruk van leuk en gezellig. In de mooiste plaatjes lijkt het album op een sprookje. En dat is het misschien ook wel.

PdB

Opiumdroom

Krigstein & Diverse scenaristen
Sherpa 1990
ISBN 90-72995-10-4
Prijs *f* 12,50
(44 pagina's, zwart/wit, s.k.)

Uitgeverij Sherpa is een geschenk uit de hemel voor de stripminnaars in het Nederlands taalgebied, omdat zij albums op de markt brengt, die, ondanks het feit dat zij zeer de moeite waard zijn, kennelijk aan de aandacht van de grote(re) uitgeverijen in Nederland en Vlaanderen zijn ontsnapt.
Zo'n album is *Opiumdroom* van de Amerikaan **Bernard Krigstein**, wiens tekeningen rijk aan details en bijzonder pittoresk zijn. Op tekst van **Wessler**, **Bradbury**, **Craig**, **Binder** en **Oleck** wordt de lezer deelge-

(Advertentie)

Stripwinkel Sjors (Scheffersplein 1, 3311 EJ Dordrecht, 078-142012)
Sjors + (Comic Gadgets, Gimmicks and Gags, Voorstraat 313, Dordrecht)

noot gemaakt van enkele van de onvolprezen Chinese wijsheden (de verhalen *Dichterlijke vrijheid* en *De vliegmachine*), is hij er getuige van dat men in het oude Egypte het hart bij tijd en wijle ook op de goede plaats had zitten (*De piramide*) en kan men huiveren om het bestaan van weerwolven (*De uitdrijving*) en wanneer de bedrieger wordt bedrogen (*Erfgoed* en *Schipbreuk*). Met name in *Opiumdroom*, het titelverhaal rond de trieste opiumgebruiker *Chen Chu Yang*, die door het noodlot achtervolgd wordt, is te zien, dat Krigstein er zijn (goede) gewoonte van maakte zijn tekenstijl aan te passen aan de teneur van een verhaal. In dit geval heeft hij namelijk, indachtig de benevelde toestand van zijn hoofdfiguur, mistige beelden geschapen.

De strips in het album *Opiumdroom* draaien om verrassende ontknopingen. Op de clous van de vermomde dichter, de weerwolf en de gemene schipbreukeling na zijn deze geslaagd, zeker als men bedenkt, dat de verhalen uit de vijftiger jaren – een toch wat oubolliger tijd – stammen.

NU

ERRO
SUPERSTRIP
SPECIAALZAAK

Kleine Berg 33
5611 JS Eindhoven
040-441882

De avonturen van Dieter Lumpen 3: Cariben

Zentner & Pellejero
Casterman 1990
ISBN 90-303-8066-7
Prijs *f* 9,90
(48 pagina's, kleur, s.k.)

Cariben, het jongste album in de serie *De avonturen van Dieter Lumpen*, is een pleidooi voor de vrijheid en het luizenleventje en tegen het jachtige bestaan op weg naar rijkdom en roem.

Dit pleidooi is in een adembenemend mooi jasje gestoken. Elk plaatje is een lust voor het oog en met een onmiskenbaar liefdevolle hand getekend. De personages hebben een uitstraling die je iets doet. Zo hoeft een vrouw niet uit de kleren om er heel aanlokkelijk uit te zien. De uitgekiende kleuren, composities en regie staan borg voor een zo bedwelmende, meeslepende sfeer, dat je meer dan ooit deze troosteloze contreien zou willen verruilen voor de zonovergoten plaats van handeling van dit stripboek, waar **Jorge Zentner** en **Rubén Pellejero** de loftrompet over steken: De Caribische eilanden.

Hier wordt een piratenfilm gedraaid, waar *Dieter Lumpen* niet in het minst tot zijn eigen verbazing een hoofdrol in mag vertolken. Zo ontdekt hij de twijfelaar in zichzelf, die behept met een tot dan toe verdrongen westerse mentaliteit, niet in staat is klakkeloos aan de verlokkingen van het grote geld voorbij te gaan en te kiezen voor het rustige en ongebonden bestaan waarvoor hij zich altijd in de wieg gelegd achtte.

Cariben vertelt een persoonlijk verhaal en laat terloops het eenvoudige leven van eenvoudige mensen zien. Het is geen avontuur, ofschoon de lezer op een dwaalspoor wordt gebracht doordat een verborgen schat ten tonele te wordt gevoerd.

De enkele keer dat er een strip verschijnt zoals *Cariben*, waarin optimaal gebruik wordt gemaakt van de mogelijkheden van het beeldverhaal en men de lezer echt weet te raken, houdt de hoop een beetje levend, dat het medium zichzelf ooit tot een ware vorm van kunst weet op te werken.

NU

Jommeke 19: Wie zoekt, die vindt
Jommeke 156: De supersterr

Nys
Het Volk 1990
ISBN 90-6334-291-8 (deel 19)
ISBN 90-6334-333-7 (deel 156)
Prijs *f* 5,95 per deel
(48 pagina's, kleur, s.k.)

Het is in deze annalen niet gebruikelijk veel aandacht te besteden aan reeds jarenlang lopende, succesvolle stripreeksen. De reden om van deze stelregel af te wijken is, dat de van origine Vlaamse reeks rond *Jommeke* is 'vertaald' in algemeen beschaafd Nederlands. De tot op heden gebruikte typisch Vlaamse spreektaal vormde een barrière voor een brede verspreiding onder de Nederlandse jeugd. Samen met Nederlandse taalkundigen heeft tekenaar/scenarist **Jef Nys** de afgelopen jaren de scenario's herzien.

Alles wat 't striphart begeert !!
professor Ich
comic-artgallery
koninginneweg 218 / 1075 amsterdam
tel 020 - 755663 / fax 755983

Jef Nys (geboren 30 januari 1927), een tijdgenoot van **Bob de Moor** en **Ray Goossens**, publiceert vanaf 1945 cartoons, satirische en komische strips in Vlaamse dag- en weekbladen. In 1959 breekt hij door met *Jommeke*, een blond jochie, dat vooral opereert vanuit de familiale sfeer. Zijn vriendenkring is zeer divers. Zo wordt hij onder meer omringd door *Flip*, de sprekende en zeer nadrukkelijk aanwezige papegaai, zijn vriend *Filiberke* en zijn hond *Pekkie*, de tweeling *Annemiek* en *Rozemieke* met hun aapje *Choco*, de wereldvreemde professor *Gobelijn*, die reminiscenties wekt aan *Zonnebloem* van *Kuifje* en *Barabas* van *Suske en Wiske*, de typisch Schots reagerende *Mic Mac Jampudding* en gravin *Stiepelteen*. Zijn voornaamste antagonisten zijn *Anatool* en de koningin van Onderland.

Wat de albums zo uitermate geschikt maakt voor kijklezers vanaf zes jaar, is het volkomen ontbreken van excessief geweld. Bij **Nys** staat humaan gedrag voorop. Tegenstanders van Jommeke worden op hoogst originele wijze uitgeschakeld. De scenario's bevatten naast de bijna gewoon aandoende avonturen wat science fiction en fantasy-elementen, maar dit wordt zeer

beperkt gehouden, omdat – in de optiek van Nys – kinderen logische en aanvaardbare verklaringen moeten kunnen geven voor het gebodene. De twee voorliggende albums beantwoorden hier volledig aan.

In *Wie zoekt, die vindt* uit 1964 vindt *Jommeke* bij het spitten van een lapje grond een geheimzinnig document, dat is gesteld in een mystieke taal. *Professor Gobelijn* brengt uitkomst. Volgens hem is er iets bijzonders te vin-

den op een eiland in de Atlantische Oceaan bij de Canarische eilanden. Het volledige gezelschap reist per schip af. Op de aangewezen plek vinden de vrienden een aansluitend document, dat hen verwijst naar, of all places, Bagdad. Zo worden zij steeds verwezen naar andere uithoeken in de wereld om uiteindelijk weer uit te komen in hun woonplaats. Daar constateren ze, dat de impliciete boodschap van de tot dan toe verzamelde documenten inhoudt, dat alles pal naast je of in je aanwezig is en niet ver over de landsgrenzen.

Deel 156, *De superster*, heeft als grote held naast *Jommeke* de papegaai *Flip*. Geïnspireerd door een bekende filmster begeeft Flip zich naar Hollywood om de verrassing van het witte doek te worden. Hij slaagt in eerste aanleg met vlag en wimpel. Het succes stijgt hem echter naar het hoofd en doet hem vervreemden van zijn Vlaamse vriendjes, die hij negeert. Jommeke en *Filiberke* laat hij zelfs opsluiten om geen last van ze te hebben. Dit wordt de rest van de clan te bar. Geholpen door een oude bekende, *Madam Pepermunt*, een moderne *Calamity Jane*, ontzetten zij beide ongeluksvogels. Het floppen van zijn tweede film brengt Flip terug op Aarde. Gemaltraiteerd door zijn vroegere aanbidders zoekt hij in wanhoop Jommeke op. Deze ontfermt zich vol liefde over de papegaai.

Beide verhalen vormen een goede afspiegeling van wat de rest van de reeks heeft te bieden: vrolijke, ontspannende avonturen, waarin vooral de held wordt gevolgd door de camera-instelling van de tekenaar. Om het niet nodeloos ingewikkeld te maken, wordt er geen gebruik gemaakt van parallelvertelling; de verhalen bewegen zich op één niveau. De humor relativeert de soms wat serieus aandoende situaties. **Jef Nys** is onmiskenbaar beïnvloed door **Vandersteen** en **Hergé**. Hij is voorwaar geen epigoon geworden. Zijn albums worden gedragen door een zuivere toon en een gezellige, ronde, karikaturale tekenstijl. *Jommeke* is, zoals wel vaker het geval is bij striphelden, wat braafjes. De figuren rond hem zetten de toon van de strips. Kortom: de belevenissen van Jommeke c.s. zijn extraverte, uitbundige, maar bovenal gezellige familieverhalen.

RB

STRIPWINKEL
TISTJEN DOP

Patersstraat 120
2300 Turnhout (B)
Tel.: 014-428829

Erik, of het klein insektenboek I

Mormic & Yaack
Standaard 1990
ISBN 90-02-16239-1
Prijs *f* 7,95
(48 pagina's, kleur, s.k.)

'Daar staat "weps" ', verbeterde mijn leraar mij. Op de middelbare school had ik eens de ondankbare taak uit *Erik of het klein insektenboek* voor te lezen en wel het bij voorlezers

beruchte fragment, waarin de hoofdrolspeler een wesp bij voortduring 'weps' noemt, hetgeen door de wesp in kwestie geduldig doch hardnekkig wordt gecorrigeerd. Ik viel ten prooi aan verwarring; mijn klasgenoten aan de kostelijke humor van auteur **Godfried Bomans**.

Helaas zijn er van 's mans kwinkslagen veel verloren gegaan in de onlangs verschenen stripversie van diens boek. Dat is natuurlijk onvermijdelijk, want een strip is, anders dan een leesboek, niet gebaat bij een stortvloed aan tekst. Men is genoopt te schrappen, te wijzigen en niet in de laatste plaats het nodige aan het visuele aspect toe te voegen, hetgeen men in dit geval enigszins verzuimd heeft, indien men een boek verstript of verfilmd en het is derhalve verstandig, dat tekstschrijver **Yaack** ofwel **Jacques Bakker** en tekenaars **Dirk Michiels** en **Luc Morjau**, opererend onder het pseudoniem **Mormic**, hun stripboek voluit *Een vrije bewerking van Erik of het klein insektenboek* hebben genoemd.

Het is bijzonder fraai, maar vooral ook sympathiek getekend. De strip oogt als een tekenfilm met beweeglijke figuurtjes voorzien van hartverwarmende, grote Bambi-ogen. De decors zijn zeer sfeervol, de inkleuring van een aantrekkelijke helderheid en dit alles maakt, dat de omgeving van de lezer al spoedig door het verhaal wordt opgeslokt. Ze lijken het er haast om te doen, alsof het hier in plaats van een stripboek een visitekaartje betreft, maar de tekenaars hebben mij in ieder geval ervan overtuigd, dat dit verhaal verteken-filmd moet worden en wel aan de hand van hun ontwerpen.

Dat vereist echter wel wat meer handelingen en vaart dan **Yaack** in *Erik of het klein insektenboek* heeft weten te stoppen. Terwijl verteller *Vic Tor* het toneel beter weer kan verlaten, omdat hij alleen maar in de weg loopt. Zijn optredens zijn, doordat hij zich slechts beperkt tot het vertellen, volstrekt inwisselbaar en onderbreken het verhaal op storende wijze.

Erik stapt tot zijn verwondering het schilderij 'Wollewei' binnen en kan daar tevreden vaststellen, dat hij zijn lesje insekten goed geleerd heeft. Tot hun formaat verkleind maakt hij namelijk kennis met deze beestjes, die hij waar nodig te hulp schiet met zijn uit 'Solms beknopte natuurlijke historie' vergaarde kennis. 'Doen wij dan precies zoals in "Solms" geschreven staat, zonder dat wij het gelezen hebben?' vraagt één van hen verbaasd.

NU

Kuifje

Het Amsterdamsch Studentenweekblad *Propria Cures* plaatste in het eerste nummer van haar 101e jaargang paginagroot de hierbij sterk verkleind afgedrukte tekening.
Deze parodie op het *Kuifje*-album *Raket naar de Maan* werd gemaakt door **Joost Veerkamp**, die u misschien nog wel kent van zijn cursus *Grimeren voor Beginners* uit Vrij Nederland.
Het bewuste nummer van PC (zonder puntjes) is waarschijnlijk nog wel na te bestellen voor *f*3,50 exclusief verzendkosten.
Info: Propria Cures, Wibautstraat 131, 1091 GL Amsterdam.

AvO

Penningen

Op zondag 14 oktober, tijdens de Stripdagen '90 in Breda, werd bekendgemaakt welke van de genomineerde binnen- en buitenlandse albums (zie het programmaboek bij het vorige nummer) de Stripschappenning uitgereikt zouden krijgen.
Op de laatste redactievergadering van Stripschrift hadden wij bijna al ons geld gezet op de winnaars: *Stuifmeel* van **Lian Ong** bij uitgeverij Casterman en *Kronieken van de Onlogica* van **Miguel Angel Prado** bij Arboris. Terecht. Uitgeverij Casterman ging meteen na de uitreiking compleet uit de bol door het oplaten van vele gekleurde ballonnen ter ere van hun succes-auteur. Tevens verklaarde een woordvoerder, dat zij tijdens de Stripdagen '91 in Breda terug zouden keren met een nóg grotere stand dan die van dit jaar.
Uitgeverij Arboris vierde het feest in kleinere kring.

AvO

Swarte

Ter gelegenheid van de jeugdboekenmaand verscheen onlangs bij de *Bijenkorf* het boekje *De allermooiste boeken voor kinderen*. De cover werd gemaakt door Joost Swarte. Prijs *f*6,90.

HP

Comic-fans opgelet!

'Neerlands enige echte superheldenclubblad is een feit!!!!', aldus de makers van het vanaf januari 1991 te verschijnen fanzine *Super-Fan Magazine*.
Super-Fan Magazine staat boordevol met comicnieuws, strips en achtergrondinformatie over de superhelden. Het blad verschijnt vier keer per jaar en zo nu en dan zal een special verschijnen over een bepaalde superheld of superheldengroep.
Geïnteresseerden storten *f*14,- op postgiro 23420 van de ABN-bank te Hoorn, onder vermelding van rekeningnummer 58.66.00. 841. Vermeld daarbij wel even je naam en adres. Da's makkelijk.

AvO

Evel Lednewz

Is Zwendel weer opgestaan?
Na *Z van Zwendel* en *De schaduw van Z* beleefden wij in 1985 *De terugkeer van Z* en dacht iedereen misschien, dat Zwendel een brave burger geworden was.
Echter, wie sinds enige tijd op de Dam in Amsterdam zijn blik omhoog werpt, richting nieuwbouw naast de Bijenkorf, ziet tot zijn schrik op een schier onbereikbare plaats het beruchte Z-teken staan.
En wat te denken van het bericht in Het Parool van 6 februari 1990 over de vermeende ontmaskering van een raadselachtige Z?

HS

Een berg boeken

De Zwitserse yups zijn hun offensief begonnen. *Alpen Publishers* liet ons de plannen zien voor de maanden augustus tot en met november. Ruim vijftig titels verschijnen onder de uitgeversnamen *Alpen Publishers* en *Les Humanoïdes Associés*.
Alpen zet *Leonardo* van **Turk** en **De Groot** voort met ingang van deel 19 (Flagrant genie). *Durango* verschijnt met ingang van deel 9 (L'or du Duncan) ook bij deze uitgever. De meest spectaculaire albums die Alpen aankon-

---

Flintstones comeback

The Flintstones zijn weer terug. *RTL-4* is begonnen met het uitzenden van honderden filmpjes en een groot aantal bedrijven gaat op de één of andere manier gebruik maken van deze herintroductie, waaronder *Ferrero*, *Blokker* en *Mr. Badge*. Strips van The Flintstones zijn vóór 1991 nog niet te verwachten. In dat jaar zal bij *Semic* materiaal gaan verschijnen.
De herintroductie van The Flintstones en het marketinggebeuren eromheen, maken onderdeel uit van een groot, vooral op Europa gericht marketingoffensief van *Hanna Barbera*, de producent van The Flintstones. Binnenkort zullen ook enkele van hun andere characters zoals *Top Cat* en *Yogi Bear* opnieuw onder de aandacht worden gebracht en ook wordt er gedacht over de oprichting van een aantal Hanna Barbera-winkels. Alle licenties van Hanna Barbera lopen via **Hans Kortekaas**.

HP

Micheluzzi overleden

Volkomen onverwacht ging begin oktober **Micheluzzi** van ons heen. Hij werd zestig jaar. Attilio Micheluzzi mag beschouwd worden als één van de belangrijkste Italiaanse (en misschien wel Europese) makers van realistische avonturenstrips voor een volwassen lezerspubliek.
Hij werd geboren in Joegoslavië. Een groot deel van zijn jeugd bracht hij zwervend over de wereld door met zijn ouders. Hij leefde onder meer enige tijd in Nieuw-Guinea, Libië en Senegal. In Italië volgde hij een architectuurstudie. Tijdens zijn opleiding leerde Micheluzzi zijn vrouw kennen. Samen vestigden zij zich in 1961 in Afrika, waar Micheluzzi zijn beroep van architect uit ging oefenen, totdat hij na de staatsgreep van **Khadaffi** in Libië – waar hij als koninklijk architect werkte – moest uitwijken naar Italië. Hier aangekomen lukte het hem niet om aan werk te komen en om in zijn onderhoud te voorzien begon hij strips te tekenen voor de *Corriere della Serra*. Deze eerste strips durfde Micheluzzi, uit schaamte, nog niet met zijn naam te ondertekenen. Zijn eerste openlijke stripcreatie was *Johnny Focus*, korte verhalen rond een persfotograaf, waarvan tot nu toe één deel bij Loempia verscheen. Er volgden meerdere reeksen zoals *Kapitein Erik*, *Air mail*, *Rosso Stenton*, *Molly Manderling* en tenslotte *Marcel Labrume* en *Petra Cherie*, de strips die hem zijn europese doorbraak zouden bezorgen. Micheluzzi was een snelle tekenaar, die een heel eigen en efficiënte werkwijze ontwikkeld had, waardoor hij in staat was om de vele verhalen die hij in zijn

HET PAROOL 6-2-1990

Krant ontmaskert raadselachtige 'Z'

(Van onze redactie buitenland) AMSTERDAM – Wie is de geheimzinnige Z ? Die ...

digt zijn de nieuwe *Jerry Spring* door **Franz** en **Festin** en *Arizona love*, de nieuwe *Blueberry* van **Giraud**. Naar verluidt is om dit album door Franse uitgevers bijna gevochten en is er kwistig met bankbiljetten gezwaaid. Wie voornoemde albums in Nederland uit gaan geven is nog onbekend, maar we houden u op de hoogte.

Les Humanoïdes brengt een groot aantal herdrukken uit van titels die eerder verschenen bij Dargaud. Om te beginnen werd vrijwel het complete werk van **Bilal** herdrukt (8 titels). Er verschijnen drie boeken van **Christin** en **Goetzinger** in herdruk. Ook de eerste drie delen van *Het merkteken van de heks* door **Harriet** en **Redondo** werden herdrukt. In deze serie verschijnt meteen een nieuw deel: *L'ange dêchu*.
Enkele andere nieuwe titels zijn:

- *Le monde du garage hermétique* deel 1 en 2 van **Moebius**, **Shanower** en **Lofficier**;
- *L'ange* deel 1 van **Faure**;
- *L'insupportable Manu* deel 1 van **Frank Margerin**;
- *Anibal cinq* deel 1 van **Jodorowsky** en **Bess**;
- *Barcelonight* van **Annie Goetzinger**;
- *Les Leviathans* deel 2 van **Gillon**;
- *De man zonder werkelijkheid*, deel 6 van *Alef Thau*;
- Deel 2 van *Canal choc*, een reeks gemaakt door jonge tekenaars onder supervisie van **Christin** en **Mézières**. De serie moet binnen een jaar volledig af zijn;
- *Arkadi* deel 2 van **Caza**;
- *Colère noire* van **Marcelé** en **Smolderen**.

Tenslotte nog een kerstpresentje. In *Noëls fripons* zijn verhalen opgenomen van **Altuna**, **Beltram**, **Beltrand**, **Ceppi**, **Faure**, **Gillon**, **Goetzinger**, **Martel**, **Pavlovic/Galliano**, **Mezzo/Pirus**, **Marcelé** en **Varenne**.

HP

Comic Spiegel

Het Duitse blad *Comic Spiegel* valt weer regelmatig in onze brievenbus.
Comic Spiegel is een luxe stripblad, dat maandelijks verschijnt en is voornamelijk gevuld met strips die wij in Nederland al lang kennen, want onze oosterburen hebben nog een hoop in te halen. In de nummers 32 en 33 plaatsten zij *Dan Cooper*, *Ouwe Niek*, *Alain Chevalier*, *Sophie* en *De Minimensjes*. Wel nieuw is *Duel in Sicilië*, een verhaal van *Alwin* van **Juillard** en **Marin**, die bij ons in album niet verder kwam dan deel 2. Van Duitse origine is de strip *Jerry Jetson* door **Horst Gotta** en **Björn Pertoft** die de stripalbums van *Lucky Luke* en de film *Short Circuit* goed hebben bekeken voor zij achter hun tekentafel kropen.
Tien nummers voor DM 38,-.
Info: Reiner-Feest-Verlag, Seckenheimer Straße 78, 6800 Mannheim 1.

AvO

Beurs

Op zaterdag 19 en zondag 20 januari 1991 organiseert *POP BIZZART* een grote stripbeurs in de Antwerpse stadsfeestzaal *Kielpark*.
Naast de ruimte voor handelaren (120 meter) is er ook plaats voor 40 meter ruilbeurs (*f*40,- per meter per dag). Tevens is een groot aantal striptekenaars uitgenodigd.
Info: M. Suiskens, tel. 040-832424.

AvO

Hemelsblauwe Marsupilami

Ter gelegenheid van het vijfjarig bestaan van de stripwinkels *Tistjen Dop* te Turnhout en *De Galliër* te Sint-Truiden werd een luxe editie uitgegeven van het vijfde deel van *De Marsupilami*: Baby Prinz.
Het album verscheen in een oplage van 200 exemplaren, genummerd en gesigneerd door **Batem**, **Franquin** en **Yann**, is gekartonneerd en in hemelsblauw linnen gebonden. Bij elk album hoort bovendien een 10-kleuren zeefdruk. Prijs *f*165,-.
Info: Tel. 09-32 14 428829 of 09-32 11 671739.

AvO

Strip en Schrift

Oftewel *Bild & Bubbla*, onze Zweedse evenknie. In het laatste nummer onder andere artikelen over *Dick Tracy* en het beeldverhaal in Japan en een interview met **Édika**. Verder veel boekrecensies en actualiteiten.
Zo buitenlands en toch zo leesbaar!
Info: Per A.J. Anderson, Kimmersbo pl 1590, SE-437 93 Lindome, Sverige.

AvO

Nieuwe catalogus Catalan

De immer actieve Amerikaanse uitgeverij *Catalan* heeft, getuige haar onlangs verschenen catalogus, weer veel interessant (vooral Europees) materiaal op het programma staan.
Van **Bilal** is de bundel verhalen *Outer states* (Ver van hier) te verwachten en wanneer *The snowman* en *The trip to Tulum* verschenen zijn, zal ook van **Manara** praktisch alles in de Verenigde Staten verkrijgbaar zijn. Ook werk van **Hermann** komt nu bij Catalan uit, te weten deel 13 en 14 van *Jeremiah* en deel 3 en 4 van *The towers of Bois Maury*. Catalan geeft ook werk uit, dat bij ons minder bekend is, zoals *Light and bold* van **Bernet** en **Trillo**. Van dezelfde auteur verschijnt in februari al weer deel 7 van *Torpedo*. Van **Giardino** staat *Deadly dalliance* op het programma voor januari.

---

hoofd had aan zijn publiek te vertellen. Want Micheluzzi was vooral, net als zijn Italiaanse collega **Pratt**, een verteller die meerdere malen rechtstreeks contact zocht met zijn lezers door hen

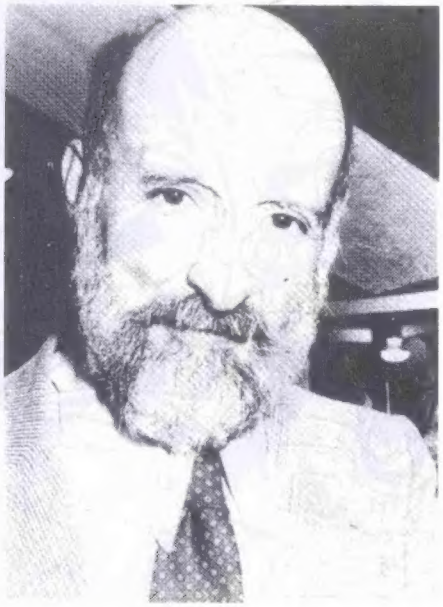

rechtstreeks aan te spreken, een voor ons wat vreemde vertelwijze die ontleend is aan de Italiaanse literatuur. In zijn meest recente werk tendeerde Micheluzzi steeds sterker naar het karikaturale, wat zijn strips een nieuwe dimensie gaf. De gezichten van zijn personages gingen hun karakter weerspiegelen.
Het is voorbij en dat is jammer, want ondanks de vele pagina's die hij op zijn naam heeft staan blijf ik met het gevoel achter, dat Micheluzzi – net als de eerder dit jaar overleden **Chaland** – niet de kans heeft mogen krijgen om een echt oeuvre op te bouwen.
Ik heb, hoewel ik het gevoel heb dat ik een vriend heb verloren, Micheluzzi niet gekend, maar mensen die hem ontmoet hebben beschouwden hem als iemand die ondanks zijn gevorderde leeftijd heel jeugdig en sportief op hen overkwam. Juist dit laatste is Attilio Micheluzzi fataal geworden. Terwijl hij hardliep stond zijn hart stil.

HP

In de categorie 'Adults only' gaat *The romantic flower* van **Cadelo** verschijnen en verder *Love machine* van **Altuna**, *Peter Pank* van **Max** en nieuwe delen van **Necrons** *Magnus* en **Varennes** *Erma Jaguar*. *Morbus gravis* en *The survivor* van **Gillon** gaan binnenkort van start, evenals **Michetz'** *Kogaratsu*. Deze verschijnt evenals de nieuwe reeksen *Hans* en *Ice age (Sneeuw)* onder het imprint 'Comcat'. Comcat is Catalans jeugdafdeling, waarin ook de reeksen *Blake en Mortimer*, *Yoko Tsuno*, *Blueberry* en *XIII* voortgezet worden met nieuwe delen. Oude bekenden voor ons zijn *Blindemannetje* en *Duivelsmond*, waarvan respectievelijk in januari en februari vertalingen gaan verschijnen. In mei volgt *Woestijnkoorts* van **Loustal**.

Twee titels waar ik verder niets over weet, staan nog gepland voor volgend jaar: *The white star conspiracy* van **Abel** en **Charpier** en *Stella Norris* van **Baldazzini**, een Italiaan, lijkt me.

Opmerkelijk is, dat een aantal vorig jaar aangekondigde titels weer uit de catalogus is verdwenen. Het zijn met name de wat moeilijkere boeken zoals *End of the season* en *Memoires with ladies* van **Loustal**, *Murmure* en *Labyrinthes* van **Mattotti**, *Joe's bar* deel 2 en *Play of light* van **Muñoz** en **Sampayo**.

HP

OPROEP

In 1946 werd het boekje *Billy Paf, De dappere Cow-Boy* uitgegeven door *N.V. Strips i.o.* te Haarlem. De tekenaar van het werkje maakte gebruik van het pseudoniem **Joy**. De Kousemakers komen in *Wordt Vervolgd, Stripleksikon der Lage Landen* uit 1979 niet veel verder dan wat wij in de eerste regel van deze oproep meldden. Ook van de zevende editie van Matla's *Stripkatalogus* worden we in dit geval niet veel wijzer. Een vraagtekentje markeert de plaats waar de werkelijke naam van de auteur zou moeten staan.

De redactie van Stripschrift is op zoek naar de persoon die kort na de oorlog achter dit pseudoniem Joy **schuilging. Ook als u maar een klein beetje informatie voor ons heeft, helpt u mee aan het completeren van onze zo korte Nederlandse stripgeschiedenis.**

Voor alle informatie: 030-319968.

De redactie

Apocalypse

Apocalypse **is een spiksplinternieuwe uitgever waarvan we nog veel zullen gaan horen in de nabije toekomst. Hun eerste uitgave is meteen een stevige binnenkomer, namelijk de one-shot** Marshall Law, Kingdom of the blind, **door** *Pat Mills* **en** *Kevin O'Neill*. Marshall Law **is een controversiële parodie op het fenomeen superhelden. De hoofdpersoon is een door de overheid aangestelde ordebewaker, die superhelden in het gareel moet houden. Door genetische manipulatie is er een ware plaag ontstaan van muitende superhelden. Marshall Law haat ze en schept er een satanisch genoegen in om ze eens flink onder handen te nemen en dat, terwijl hij er zelf uitziet als een superfascist. Apocalypse wist de rechten van deze strip te verwerven, die eerst bij Marvels** Epic **verscheen.**

Tevens hebben ze Epics redacteur *Margaret Clark* **weggekocht. Sinds het vertrek van** *Archie Goodwin* **bij Epic klaagde Margaret al, dat het er een stuk ongezelliger op was geworden. Ook collega** *Dan Chichester* **is gaan freelancen en probeert nu als schrijver aan de kost te komen (van onder andere** Nightbreed**). Apocalypse is opgezet als alternatief en volwaardige tegenhanger van Marvel en DC voor hoofdzakelijk Britse stripauteurs. Ze onderscheiden zich, naar zij zeggen, door de beste (hoogste?) pagina-prijs en royalty-percentages gecombineerd met het behoud van auteursrechten en copyright. Daarnaast stelden ze zich als doel om een wekelijkse newsstandcomic op de markt te brengen. Inmiddels zijn er al heel wat auteurs ingestonken, namelijk** *Alan Grant*, *Mike McMahon*, *Pat Mills*, *Kevin O'Neill* **en** *John Wagner* **om er een paar te noemen. Het weekblad gaat** Toxic **heten, kost £1 en moet in maart 1991 in de winkels liggen (zeggen ze...).**

Nog een ambitieus plan, ditmaal iets minder hoog gegrepen, is de uitgave van een nieuwe tweemaandelijkse horrorstrip van *Clive Barker* **himself, met medewerking van** *Eric 'geef me het zout even aan' Saltgaber* **en** *Dan Chichester*, **geschilderd door** *John van Fleet*.

Ze gaan ook een one-shot publiceren van The Bogie Man **(Engelands populairste nieuwe strip) door** *Wagner*, *Grant* **en** *Kennedy*. **Kortom...need I say more?**

Batman

Er is altijd wel Batman-**nieuws, dus ook deze maand. Let op, want het wordt een ware aanslag op de beurs van de hardcore Batmanverzamelaar. Allereerst moet je $9.95 neertellen voor** Batman: The Dailies Vol. 1. **Samen met** Kitchen Sink Press, **die de produktie doet, gaat** DC **de Batman-krantenstrips uit de veertiger jaren in drie delen uitgeven. Daarna moet je nog dieper in de buidel tasten voor** Batman: Bride of the Demon, **het vervolg op** Son of the Demon, **door** *Mike W. Barr* **en** *Tom Grindberg*. **Prijs $19.95. Met als knellende vraag: Lijdt Grindberg nog steeds aan het** *Neal Adams*-**virus of treedt hij in de voetsporen van** *Bill Sienkiewicz*? **Als je nog geld over hebt, kan dit er ook nog wel bij:** Robin, **door** *Dixon*, *Lyle* **en** *Smith* **voor $1. Dit is het eerste deel van een vijfdelige mini-serie. Extra redenen om deze comic te kopen zijn de cover van** *Brian Bolland* **en een full-colour poster van** *Neal Adams*?! **Hoezo blut?**

First

Dat het niet echt goed gaat met de kleine uitgevers weten we. Ze proberen dan ook op alle mogelijke manieren de eindjes aan elkaar te knopen. Wat moeten we nu weer denken van de volgende zet, die First Comics heeft bedacht. Ze zijn namelijk van plan om te stoppen met de maandelijkse publicatie van al hun comic-titels. In plaats daarvan willen ze alleen nog specials en limited series gaan uitbrengen. Let wel: alles in het prestigebook-formaat. Dit concept was eerst bedacht om *Mike Baron* en *Steve Rude* tegemoet te komen bij het maken van Nexus. Geen slecht idee. Ik heb liever vijf goede nummers van Nexus dan tien mindere, maar dat alle andere maandelijkse titels nu ook de genadeslag krijgen is wel érg radicaal...én verdacht. De volgende titels vallen uit de boot: Badger, Dreadstar, Grimjack, Nexus en Meta-4. Daarvoor in de plaats komen dus vele specials en limited series met deze helden. Met de Classics Illustrated gaat het overigens goed. Zo goed zelfs, dat First de serie gaat uitbreiden tot twee nieuwe titels per maand. Bovendien werken ze aan een nieuwe serie, genaamd Modern Classics Illustrated. Als dat niet helpt, kunnen ze altijd nog een luxe lijn sex/porno-klassiekers opzetten. Nu blijkt dat Eros Comics de redding van moederuitgever Fantagraphics is, is er altijd nog een uitweg in deze richting. Zouden de Amerikanen dan in het kader van de Perestrojka meer aan sex gaan doen en minder aan geweld?

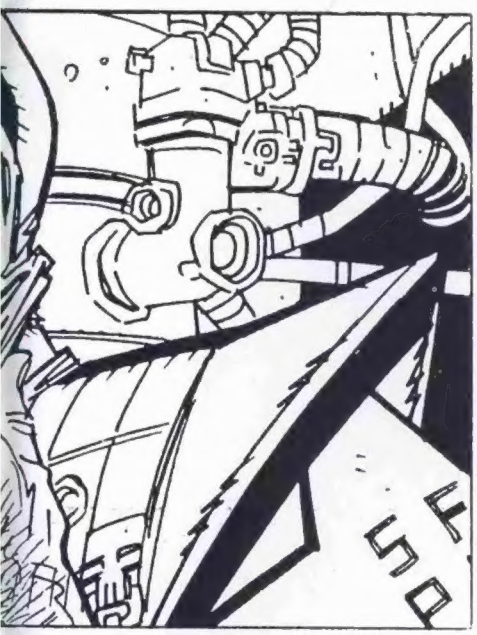

Wolverine

Marvel heeft weer een smakelijke Wolverine-special op het programma staan, namelijk Bloodlust, door *Alan Davis* en *Paul Neary*. Eindelijk hebben ze scenarist *Chris Claremont* van zich af kunnen schudden. Kunnen ze mooi even oefenen in scenario-schrijven vooraleer ze terugkomen als vast schrijver/tekenaar/inkter-team van Excalibur! Jawel, vanaf nummer 35 keren Davis en Neary terug op het oude vertrouwde nest. Hopelijk krijgen we nu weer heldere en leesbare verhalen waarmee de strip toendertijd zo sterk van start ging.
Verder nog iets leuks bij Marvel? Jazeker! Wat dacht je van drie delen Fantastic Four (nummer 347 tot en met 349) door *Art Adams*, *Art Thibert* en schrijver *Art*, pardon, *Walt Simonson*. Het belooft een superfestijn te worden waarbij super Marvel-superhelden zoals Spiderman, The Ghostrider, The Hulk, Wolverine en The Punisher ook een duit in het zakje doen. Als dát geen super verkoopcijfers oplevert...en dat voor slechts $1 per deel.
Marvel brengt ook nog een verzamelbundel op de markt van Meltdown door *Simonson*, *Williams* en *Muth* voor $16.95. Ietsje duurder.

A1

Goed nieuws van de tweemans-uitgeverij Atomeca Press. Na het succes van A1 gaat men voor Marvels Epic volgend jaar vier A1's in kleur voorbereiden. Leuk hè? Een mooiere afsluiting kan ik me niet voorstellen.

WONDERLAND
STRIPS EN SCIENCE FICTION
GESPECIALISEERD IN COMICS
SOEMBAWASTRAAT 54A 1095 XC AMSTERDAM
020-94 35 62

LAVA TV

PRESENTEERT

CAPTAIN WALLY

COWBOY HENK

KAMIEL KAFKA

EN HELAAS VELE ANDEREN

Verkrijgbaar in alle goede boek- en stripwinkels